

TAUTA KAIP ŽMOGIŠKOJI TIKROV

1. N ra klausimo, kad tauta yra žmogiškoji tikrov . Tai savaimė aiškus dalykas, nes tik žmogui prigimta telktis tautin mis bendruomen mis. Tautinis telkimasis tad yra ne tik žmogiškas b vis, bet ir specifiškai žmogiška apraiška, sava tik žmogui. Ta iau visa, kas tuo b du yra žmogui sava, peržengia paprast faktin tikrov ir iškyla vert s plotm : ne visa yra ir žmoniška, kas yra žmogiška.

vardydamas savo tem klausimo nekelian iu teiginiu (niekas nei neigia, nei gali neigti taut fakto), iš ties turiu galvoje vertybin klausim : kokia tautos vert žmogui ? Už šio klausimo savo ruožtu slypi du klausimai: a. ar tauta yra žmogaus priešas ? ir b. ar tautos yra žmonijos priešai ?

Šie du klausimai noromis nenoromis kyla iš ne vieno dabarties veikalo, svarstan io tautin problematik . Po dviej pasaulini kar imamasi svarstyti, ar tautos anks iau buvo ne per daug pervertintos. Kritiškai besveriant tok pervertinim , dabar dažnai linkstama tautas nuvertinti. Tuo b du ne vienas tautin s tematikos svarstymas ir virsta internacionalizmo bei kosmopolitizmo skelbimu. Vykdoma tai tariamai mokslo vardan — istorine ar sociologine analize. Tad ir laikoma savo skelbiam sias paži ras tik dalykiškai objektyvia tiesa, sklaidan ia « mitus »¹. Ir juo aistringiau užsimojama «mitus » sklaidyti, juo labiau pamiřtama, kad jau nebe tikrov s ir tiesos paisoma, bet tik dogmatiškai peršama sava ideologija. Dogmatiškai d l to, kad operuojama tokiais formulavimais, kurie « neprileidžia jokio prieštaravimo, bet n nebando rodymo »². Žinoma, tokie patetiško autoritetyvumo kupini « mit » sklaidymai gali b ti sugestyv s ir d l to paveik s drumsti blaiv žvilgsn šiuo reikalu.

Tautos klausimas mums n ra tik akademin problema, tik teorin s smalsos dalykas, kaip «mit » sklaidytojams didžiosiose

¹ Pavyzdžiui: B. C. Shafer, *Nationalism : Myth and Reality* (1955) ir to paties autoriaus *Faces of Nationalism: New Realities and Old Myths* (1972); F. Juzevi ius, *Tauta tikrov s ir mito žaisme* (1970).

² E. Lember g, *Nationalismus*, I t., Reinbek bei Hamburg 1964, 14 psl. Šie žodžiai taikomi pirmoje išnašoje minimai B. C. Shaferio knygai.

tautose, kurioms niekas negresia. Mūsų padėtis yra visiškai skirtinga. Kadangi turime kovoti dėl savo tautinės gyvybės, tautos klausimas mums yra gyvybiškai svarbus. Nieku būdu tai, žinoma, nereiškia, kad dėl to turėtume griebtis «mito» ir jais save klaidinti. Juo sunkesnė padėtis, juo labiau reikia jį blaiviai suvokti, nes tai yra būtina sąlyga ne iliuzijomis save migdyti, bet pažadinti veiklai atitinkamomis sąlygomis. Kaip tik dėl to tautininkai atspairai iš vis reikalauja deramo tautinio susipratimo, kuriam priklauso ir apskritai tautos vertės atžvilgiu pozityvus nusistatymas. Galima ryžtis kovoti dėl savo tautinės gyvybės ir nesigailėti šioje kovoje didesnio ar mažesnio aukojimosi tik tada, kai, apskritai, tauta yra vertinama. O jei neregima tautoje jokios vertės, tai abejingai bus žvelgiama ir savosios tautos likimui.

Tautos klausimas mums daro ypatingai aktualų ir tai, kad tiek tavyje, tiek iševijoje esame indoktrinuojami, kad tradicinę tautos sampratą yra jau atgyvenusi, nebeatitinkanti ar mokslo, ar aplamai gyvenimo pažangos. Tuo būdu esame gundomi «moderniai» suprasti ir paįtautinti ištikimybė.

Tavyje visiems privalomuoju marksizmu-leninizmu diegiamas vadinamasis proletarinis internacionalizmas kaip nesutaikomas «buržuazinio nacionalizmo» priešas. Pagal tai ir mokoma, kad «vien gimtinės meile negalima apsiriboti», kad «jį svarbu sieti su meile visai tarybinei Tvynei»³. O ta didžiulė raide rašoma Tvynei tai nebe mažoji Lietuva, bet «daugianacionalinė» rusaristinė Rusijos pėdin Soviet Sąjunga.

Laisvajame pasaulyje daugiausia susitelkę katilinėse tautose (JAV, Kanada, Australija), kuriose natūraliai pilietybės priėmimas laikomas ir tautybės pakeitimu. Nesiimama jokios specialios prievartos imigrantams asimiliuoti, nes žinoma, kad, šik rus tuose kraštuose, savaimė «ištirpstama»⁴. Tai iau neabejojamai «tirpikliu» tarnauja ir ta kosmopolitinė nuotaika, kuria niekinamai žvelgiama Senojo Žemyno (Europos) susiskaldymą tautas ir piktinamasi j vis naujais tarpusavio konfliktais.

Internationalizmas bei kosmopolitizmas yra ideologijos, kurios nuvertina tautą. Tai iau faktiškai ne kartą oficiali ideologija dalykus ne atskleidžia, o kaip tik pridengia. Toks atvejis ir tada, kai internacionalizmo bei kosmopolitizmo vardan kreipiamasi prieš kitą nacionalizmą, kad juo tvirtiau būtų diegiamas savo paįtautinti.

³ J. Lazauskas, *Socialistinis patriotizmas ir internacionalizmas, kaip komunistinės dorovės principai*, žr. *Tarybinė mokykla*, 1973 m., 5 nr., 3 psl.

⁴ Ir Amerikoje ne taip jau visi sulydomi: pgl. N. Glaser ir D. P. Moynihan, *Beyond the Melting Pot*, 1963; M. Novak, *The Rise of Unmeltable Ethnicity*, 1971.

nacionalizmas. Ne veltui sovietai skelbia «proletarin internacionalizm », nes tai ideologinis pagrindas savo « daugianacionalin s » imperijos tautoms lydyti nauj sovietin taut . Užtat kiek kovojama prieš « buržuazin nacionalizm » (pavergt j taut patriotizm), tiek skiepijamas « socialistinis patriotizmas », kuris « organiškai derinasi su proletariniu internacionalizmu »⁵. Ne tik reikalaujama meil s ir ištikimyb s « socialistinei T vynei », bet tiesiog ji gaubiamas kultine pagarba — kultiniu nacionalizmu. Kultinio nacionalizmo nestokoja ir tos «katilin s» (*melting pot* prasme) tautos, kurios kosmopolitiškai lydosi iš viso pasaulio imigrant . Iš tikr j , amerikiečiai savo konstitucij , pad jusi pagrind ne tik Jungtin ms Amerikos Valstyb ms, bet ir paiai amerikiečiai tautai, garbina lyg kok švent rašt . O mokyklose kalbamoji priesaika JAV v liavai ir kraštui yra kone tikras meldimasis.

Istorikai tai nieko nauja : visose imperijose buvo panaši tendencija skelbti kosmopolitizm , o praktikuoti nacionalizm . Tad n ra ko ir dabar steb tis, kad, lyg nusikraius bet kokio nacionalizmo, žmogiško « platumo » vardan nuvertinamas tautinis « siaurumas ». Tai iau, kadangi dabartin mis s lygomis visur, t vyn je ir išeiivijoje, esame takojami taut nuvertinan i ideologij , yra ne tik aktualu, bet ir didžiai svarbu kiek galint išlaikyti j atžvilgiu savo laisv žvilg . O tam savo ruožtu reikalinga kuo visapsiščiau žvelgti taut kaip žmogišk j tikrov .

2. Tautos klausim daro mums aktual m s susirpinimas tautine savo egzistencija. Betgi aplamai šis klausimas mažai r pivišiams, kurie patys saugiai gyvena. Ir istorijos b vyje tautos klausimas labai v lai iškilo. Nuo sen j graik ligi ši dien apie valstyb prirašyta tiesiog neapžvelgiama begal veikal . Tuo tarpu apie taut net ir šiandien t ra labai maža literat ros.

Jau iš to matyti: kiek valstyb yra problemin paia savo esme, tiek tauta — neproblemin . Nuo sen j graik r pintasi, kad tvarkos palaikymas valstyb je nevirst priedartavimu, kad teisingumas b t jos pagrindas. Tuo tarpu tauta, neb dama formali organizacija, laikosi pa i žmoni savaimini bendrumu. Neju iomis istorijos b vyje formavosi tautin s bendruomen s, neju iomis jos ir bl so (be gimimo ir mirimo dat). Lyg pa ios jos nesizinojo. Tik ryšium s nauja valstyb s samprata ir tautos save prareg jo. Pažadintos demokratinio liberalizmo, tautos ne tik išbudo, bet ir pareikalavo sau laisv s, atseit, tautin s valstyb s. Ši mintis praeitame amžiuje žieb ištis eil tautini revoliucij ir vadovavo susivienijimo s j džiui Italijoje ir Vokietijoje.

⁵ G. Zimanas, *Per suklest jim vienyb*, Vilnius 1968, 101-102 psl.

XIX a. tautin s revoliucijos buvo užgniauztos, bet taut laisv s mintis vis giliau šaknijosi. Ir kai taut apsisprendimo principas tapo s junginink pirmojo pasaulinio karo š kiu, jiems laim jus, tarp kit taut ir mes gal jome atkurti nepriklausom Lietuv .

Ne be pagrindo šis visas laikotarpis buvo pakrikštytas nacionalizmo amžiumi. Kiek anks iau tauta buvo ignoruojama, tiek dabar daug kas prad jo jos kult . Taut bestabinant, imta pa neigti net pa i liberalin laisv s id j , kuri buvo gaivinusi taut išbudim . Kraštutiniausiai nacionalizmas virto totalizmu nacizme. Hitlerio nacin Vokietija užk r antrojo pasaulinio karo gaisr , kuriame savo totalin nacionalizm siaubingai paliudijo totaliniu antihumanizmu. Po šio karo nacionalizmas daug kam virto tiesiog keiksmažodžiu.

Tod l ir nenuostabu, kad pokariniais metais daugiau kny g pasirod ne apie pa i taut , o apie nacionalizm . O kadangi neigiamai žvelgiama nacionalizm , tai drauge nuvertinama ir pati tauta.

Deja, daugelis toki nacionalizmo studij , nors ir imdamosios «mit » sklaidymo, yra s lygotos išankstini nusistatym . Didžiai nelemta, kai manipuluojama nacionalizmo žodžiu, neapibr žus jam teikiamos reikšm s, nors ir žinant jo daugiaprasmiškum . Vairiose kalbose tautin s tikrov s terminija ne tik vairuoja, bet ir n ra nusistov jusi. Nevisada iš vienos pus s skiriama tautinis susipratimas kaip savosios t vyn s ir tautos teis ta meil (patriotizmas), o iš antros pus s — nacionalizmas kaip šovininistinis nusistatymas prieš kitas tautas. Ypa angl kalboje *nationalism* yra aplip s kone visomis tautin mis reikšm mis, nepaisant j tiesioginio priešingumo. Vargu ar b t paken iamas tas pats žodis meilei ir neapykantai, egoizmui ir idealizmui, oportunistui ir heroizmui. Bet nacionalizmo žodžio atveju lyg neregima jo esmingo dviprasmiškumo, kuris neišvengiamai gundo sofistiskai šiuo žodžiu piktinaudžiauti. Pavyzdžiui kad ir toks amerikie i istoriko B. C. Shaferio nušnek jimas : « Jei pagrindin s žmoni motyvacijos yra meil , neapykanta ir pyktis, tai visos trys gal t rasti patenkinim nacionalizme ir viltyje ateities, kur, priešus eliminavus, geri patriotai gal t saugiai ir laimingai gyventi »⁶. Taigi, prieš pašalinimo trokštantieji šovininistai ramiausia s žine sulyginami su «gerais patriotais».

Suprantama, kada taip suplakami ir patriotizmas, ir nacionalizmas, sunku laukti, kad b t paj giama blaviai analizuoti tautin tikrov . Priešiškas nusistatymas ne tik prieš agresyv nacionaliz-

⁶ B. C. Shafer , *Nationalism*, New Yorkas 1955, 178 psl.

m , bet ir prieš paprast patriotizm turi nuteikti ir prieš pa i taut apskritai. Tokiose nacionalizmo studijose galima rasti pagr s-tos kritikos tokio nacionalistiško tautos stabinimo, kuris virsta antihumanizmu. Ta iau kai ir pati tauta traktuojama lyg koku žmogui priešišku reiškiniu, noromis nenoromis liekama akla is prareg ti tautos žmogišk j vert . Tada tauta ir vaizduojama lyg koku žmogaus ir žmonijos priešu.

3. vairiai nuvertinama tauta ir «tirpinama » jos s voka, bevykdant nacionalizmo kritik , besikreipian i ne tik prieš tautin šovinizm , bet ir prieš aplamai tautin s valstyb s princip .

Iš vienos pus s skelbiama, kad « nacionalizmas yra modernus, tikrai modernus »⁷, kad jo pradžia tesiekia XVIII a. antr j pus , konkre iau apibr žiant, pranc z revoliucij . Iš antros pus s laikoma j jau reakcine atgyvena, trukdan ia žmonijos pažang ⁸.

Tiesa, kad aiškios tautin s s mon s išbudimas iš tikro yra nesenas. Taip pat tiesa, kad taut suabsoliutinantis nacionalizmas tampa antihumanistine ideologija. Ta iau neteisu neskirti kraštu-tinio nacionalizmo nuo pa ios tautin s s mon s, kai imamasi tik istoriniu epizodu laikyti ne tik « nacionalizmo amži », bet ir pa ias tautas. Pavyzdžiui pora toki teigini : «Tautos nepasirod ligi moderni j laik » (B. C. Shafer) ⁹; « Tautin s grup s yra visiškai neseniai kilusios » (H. Kohn)¹⁰. Žinoma, tokiems teiginiams pateisinti noromis nenoromis reikia drauge pripažinti, kad, H. Kohno žodžiais, «etnografin s grup s » egzistavo «nuo seniausi laik », bet likdamos tik «etnografin medžiaga ». Noromis nenoromis net ir paties «nacionalizmo» prad randama daug anks iau už jo «amži ». Nors H. Kohn nacionalizmo amži datuoja tik XVIII a. pabaiga, ta iau sav j nacionalizmo istorij pradeda senaisiais hebrajais ir graikais ...

Kaip viskas kei iasi istorijos b vyje, taip ir tautos samprata vairavo visuomenini bei politini santyki kaitoje. Kad žodžiai « patriotizmas » iškilo tik XVIII amžiuje, o « nacionalizmas » dar v liau — XIX amžiuje, nieku b du dar nereiskia, jog tik nuo to laiko reikia datuoti ir tautin savimon . Šiuo reikalu blaiviai atsako oland istorikas Johan Huizinga : «Lengvai padaroma, bet klaidinanti yra išvada, kad patriotizmo ir nacionalizmo reiškiniai yra neseni, nes neseni yra ir atitinkami žodžiai bei s vokos. Šitokia išvada remiasi nuo amži susidariusiu žmogaus pro iu pripažinti

⁷ J. H. Hayes, *Essays on Nationalism*, New Yorkas 1926, 29 psl.

⁸ H. Kohn, *The Idea of Nationalism*, New Yorkas 1961 (pirmas leidimas 1944), 22 psl. ; B. C. Shafer, *Nationalism*, 227 psl.

⁹ B. C. Shafer, *Nationalism*, 21 psl.

¹⁰ H. Kohn, *The Idea of Nationalism*, 13 psl.

buvim dalykams tik nuo tada, kai jie gauna vard . Tokiu pat pagrindu kas nors gal t išvesti, kad n kosmini spinduli nebuvo viduramžiais. Ar, jei imame artimesni palyginim , panašiu pagrindu — netur jimu dalykui žodžio ar s vokos — buvo neigiamas ir valstyb s viduramžiais egzistavimas » ? ¹¹.

Kada visiškai nesenu dalyku skelbiama ne tik nacionalizmas, bet ir pati tauta, daroma ir kita toli siekianti — jau nebe istorin , bet esmin — išvada : tauta n ra prigimtin bendruomen , o tik istoriškai atsitiktinis reiškinys. Toki išvad daro abu pavyzdžiui cituotieji «nacionalizmo » kritikai. Pagal H. Kohn , patriotizmas yra « ne , prigimtinis ' reiškinys, bet dirbtinis istorinio ir intelektualinio vystymosi produktas » ; juo labiau «nacionalizmas n ra prigimtinis reiškinys, , amžin ' ar , prigimtinis ' d sni produktas » ; tai tik «praeinama integracijos forma », bet ne «išraiška kažko , prigimto ' , kas visada buvo ir visada bus»^{11 12}. Dar kategoriškiau ir emociškiau tas pa ias tezes apaštalauja B. C. Shafer. Nors apamai draug n telkiamasis yra «sociologin b tinyb », ta iau «tauta n ra jo neišvengiamas ar dargi b tinas rezultatas ». Pagal B. C. Shafer , tik « patriotiški fanatikai » tiki « metafizin mis fantazijomis », kad tautos yra Dievo leistos ar prigimtin s bendruomen s. Tauta buvo paskelbta «prigimties» dalyku tik tada, kai XVIII a. buvo sukilta prieš senojo režimo ramstym dieviškuoju autoritetu («romantiniams fanatikams faktai ne daugiau r p jo, kaip religiniams zelotams »). Visuomeninis telkiamasis gal jo vykti ir vyko vairiomis formomis, kaip « kiltis, miestas — valstyb , imperija, feodalin kunigaikštija, teokratija ». Kadangi tauta n ra nei «neišvengiamas rezultatas », nei «b tinas mediumas žmogaus miniai ir veiklai », tai n ra pagrindo, jog ir « nacionalizmas turi b ti ar bus permanentus » ¹³.

4. Kada šitaip bandoma rodin ti ir tiesiog teigte teigti taut istorin epizodiškum , j laikin atsitiktinum , reikia kelti abejoni ir d l tautos sampratos, kuria operuojama, ir d l žvilgio, kuriuo taut žvelgiama.

Abu cituotieji internacionalistiniai autoriai pabr žiamai teigia, kad tauta yra ne prigimties d sni , bet tik istorini aplinkybi bei j g rezultatas. Tokia tautos samprata prileidžia, lyg žmogaus prigimtis ir istorija b t visiškai skirtingi dalykai. Tai klaidinga prielaida, nes n ra jokio pagrindo taip priešpastatyti žmogaus

¹¹ Johan Huizinga, *Men and Ideas*, New Yorkas 1970, 99 psl. Tautiniam klausimui šioje knygoje yra skirtas *essay : Patriotism and Nationalism in European History*, 97-155 psl.

¹² H. Kohn, *The Idea of Nationalism*, 8, 6, 576, 21 psl.

¹³ B. C. Shafer, *Nationalism*, 52, 15, 21-22, 17, 51, 237 psl.

prigimt ir istoriškum . Priešingai, tai ir išskiria žmog iš kit gyv j b tybi , kad jis pa ia savo prigimtimi yra istorin b tyb . Kai gamtin tikrov yra griežtai palenkta nesikeičiantiems d s niams, žmogus laiko b vyje pats kuria savo gyvenimo s lygas. Tod l žmogiškoji tikrov iš esm s yra istorin egzistencija.

Istoriškumas yra taip pat žmogui prigimtas, kaip ir visuomeniškumas. Tariant Aristotelio žodžiais, visuomeniškumas taip neišskiriamai priklauso žmogaus b iai, kad kas negyvena bendruomen je, tas yra aukš iau arba žemiau žmogaus — arba Dievas, arba gyvulys, atseit, arba toks tobulas, kad neturi ko iš kit gauti, arba toks apr žtas, kad iš kit negali nieko gauti. Tik Dievas yra nelygstamai Vienas. Nereikalingi bendruomen s gyvuliai, nes visa, ko reikia j gyvatai, suteikia gamta. Tuo tarpu žmogus yra paliktas laisvas išpl toti savo prigimt ir pats susikurti savo gyvenimo s lygas. Ne nat ra, o kult ra sudaro žmogiškosios egzistencijos pagrind . Gyvyjios evoliucijoje žmogus iškilo ne kitu keliu, kaip kult ra, savo k no organus pakeisdamas išrastais rankiais, susedamas gamtos d snius ir tuo b du palenkdamas gamt savo valiai. O kult ra iš esm s yra visuomenin apraiška, nes, pirma, ji yra drauge vis bendras vaisius, antra, ji yra ne paveldima, bet perduodama. Ir šiandien gimstame tokie pat «nuogi», kaip prieš šimtus t kstan i met . savo amžiaus žmog niekas neišauga tik savo paties d ka, bet tik pasisavindamas, kas anks iau kit sukurta ir mums perteikta. Kult ra mus sieja su visa žmonijos istorija, su visais amžiais. Savo egzistencijai užtikrinti prival damas kult ros, tuo pa iu žmogus privalo kit . Žmogiškasis buvimas iš prigimties yra drauge buvimas.

Savo dvasine b timi išsiverž s iš gamtos, žmogus pa ia savo prigimtimi buvo pašauktas istorinei egzistencijai. Tai buvo pašaukimas laiko b vyje žengti ne tik pirmyn, bet ir aukštyn. Labai pamaži vyko ši pažanga, kol mokslas galino j taip suspart ti, kaip pastaraisiais amžiais. Be galo ilgas kelias nuo ugnies išk limo ar pirm j akmens ranki ligi atomo suskaldymo ar kelioni m nul . Ta iau niekada žmogus nebuvo be kult ros, nors ir kokio primityvaus lygio ji liko per šimtus t kstantme i . Panašiai be galo ilgas kelias nuo pirmini gen i bei kil i ligi diferencijuotos moderniosios visuomen s ir Jungtini Taut Organizacijos. Ta iau niekada žmonija nebuvo be atitinkamo etninio diferencijavimosi. Kaip apskritai kult ra, taip ir tauta siekia ligi pa i žmogaus istorin s egzistencijos pradmen .

Tauta lygiai yra ir prigimtin bendruomen , ir istorin tikrov . Savaime gentiniai santykiai artimuosius jung gentis, o šios pastarosios sudar pagrind platesn ms kiltims, kurias siejo gentinis

artimumas ir kalbos bei teritorijos bendrumas. Tai ir buvo etnini, arba tautini, bendruomeni formavimasis. Formavo tautas pats bendras gyvenimas, jo sukurtas vidinis gimingumas ir natūralus solidarumas. Kiek iš vienos pusės buvo savo tarpe vienijamasi, tiek iš antros pusės buvo atsiskiriama nuo svetimų. Tuo būdu ir vyko žmonijos išsiskyrimas tautomis. Tautin priklausomybė prigimta žmogui, nes ir radikaliausias kosmopolitas lieka savo gimtosios tautos nus. Nėra žodyne žodžio « betautis », kaip kad yra « beteisis » ar « beturtis ».

Kadangi žmogus iš prigimties yra istorinis būtybė, tai kas žmogiška yra ir istoriška, būtent ne antlaikiškai bendra, tapatu, bet daugiau ar mažiau individualu, savita. Šia prasme ir tautos nereiškia žmonijos skirstymosi lyg kokias pastovias rėšis, bet jos istorinis išsiskleidimas savitomis bendruomenimis. Vairūs veiksniai lėmė tautų formavimąsi, jų pobūdį ir likimą. Istorijos tikslas yra vienos tautos keitimasis: iškilio naujos, išbliso senos. Skirtingas buvo ir išblisimas: vienos paliko istorijoje savo pėdsakus ir tuo būdu save « amžino », o kitos sunyko ryškiau nepasireiškusios, lyg nebuvusios. Nelygiai visos suvokė ir savo tautinį savitumą. Nė pats H. Kohn, datuojantis tautas tik pastaraisiais dviem šimtmečiais, neneigia, kad ir prieš « moderniojo nacionalizmo » iškilimą egzistavo tam tikras tautinis jausmas (*some feeling of nationality*), bet daugiausia jis liko « nesomingas ir neartikuliuotas »¹⁴. Tuo pagrindu ankstesnes tautas jis ir telaiško «etnografinėmis grupėmis», egzistavusiomis nuo seniausių laikų, bet likusiomis tik «etnografinė medžiaga»¹⁵. Reikėtų leisti jau specialią istorinę analizę, norint diskutuoti, ar tik nuo prancūzų revoliucijos galima apie tautas kalbėti. Bet ir be tokios analizės aišku, kad H. Kohn operuoja per siaurą «moderniojo nacionalizmo» tautos sąvoką. Todėl, galbūt, šioje vietoje visai pakanka vokiečių sociologo E. Lembergo taiklios pastabos: «juo trumpesnė nacionalizmo epocha, juo ilgesnį jo praeities, juo gausesnį šioje praeitiesje pavyzdžių nacionalizmą panašų reiškinį, kurie paliekami be vardo ir išaiškinimo»¹⁶.

Nematoma tautų ligi pat « moderniojo nacionalizmo » paprasčiausiai dėl to, kad jas žvelgiama politiniu žvilgiu, atseit, ne pačios tautos, bet valstybės požiūriu. Aiškiai tai matyti iš ankstesnės B. C. Šaferio citatos, kur jis ligi moderniojo laikų teradomi miest valstybės, imperijos, feodalines kunigaikštijos (netgi teokra-

¹⁴ H. Kohn, *The Idea of Nationalism*, 6 psl.

¹⁵ Ten pat, 13 psl.

¹⁶ E. Lemberg, *Nationalismus*, 19 psl.

tij !). Ne tik senieji graikai, bet ir nauj j laik italai iš tikr j buvo suk r ne vien valstyb , bet miest valstybes. Bet ar jau d l to jie nesudar vienos tautin s bendruomen s ? Be abejo, viena tauta buvo ir graikai, ir italai, nepaisant j politinio susiskaldymo. O d l imperij aišku : daugelis taut yra pavergiamos imperijai sukurti. Bet ar tos tautos nustojo buvusios vien d l to, kad jos buvo nukariautos ? Tiesa, paverg jams yra prasta vykdyti asimiliacijos politik . Ne viena tauta tuo b du laiko b vyje sunyko. Antra vertus, nors paprastai imperijos propaguoja kosmopolitini nusiteikim , ta iau pati vyraujan ioji tauta, atseit, imperijos k r ja, faktiškai nestokoja nacionalizmo. Ir senosios imperijos buvo kupinos nacionalizmo, labai giminingo «moderniajam nacionalizmui ». Net ir genocidas n ra tik « nacionalizmo amžiaus » apraiška.

Nieku b du tautos n ra toks visai modernus reiškinys, kaip internacionalizmo skelb jai nori teigti. Ta iau iš tikro istorijos b vyje tautos liko lyg nepastebimos, net jos pa ios sav s ryškiau nesuvok . Ilgus amžius taut užgož jo valstyb . Tai atitiko politin žvilg , kuriam istorija yra valstybi , j s jung , kar ir taik istorija. Bet savo ruožtu n ra atsitiktina, kad daugiau vyravo politinis, o ne kult rinis žvilgis. Valstyb , apskritai, kreipia save d mes kaip formali organizacija. Aiškus jos tikslas — vykdyti teis ir palaikyti tvark , laiduoti saugum viduje, ginti krašt nuo prieš etc. Ji turi aiškiai apribot teritorij , kurios gyventojai jai priklauso. Šioje teritorijoje veikia atitinkamas valdžios aparatas, leidžiami statymai, nustatytomis sankcijomis kontroliuojamas j vykdymas. Tuo tarpu tauta jokia prasme n ra formali organizacija. Pats bendras gyvenimas sukuria taut kaip savaimin bendruomen be jokio specialaus tikslo. Jos narius sieja tik faktinis giminumas be joki kit formalini ryši . N jos gyvenamoji teritorija n ra sienomis apibr žta. Neb dama formali organizacija, tauta neturi nei savo formalios vadovyb s, nei aplamai organizacinio aparato. Tad ir suprantama, kod l tauta nesulauk , tokio d mesio kaip valstyb : nereikia su tauta tur ti reikal , — savaimie jai priklausoma, to lyg n nejau iant. Kitaip su valstybe, kuri norint nenorint normuoja savo pavaldini gyvenim vairiomis prievol mis.

Panašiai atrodo ir istoriniu žvilgiu : valstyb s l m istorijos eig , o tautas istorijos scen išved tik pranc z revoliucijos išpopuliarintos liberalin s demokratijos id jos, o v liau romantik « misticizmas ». Iš ties naujas dalykas yra ne aplamai tautos, o tik tautin valstyb . Atremti valstyb taut tai pripažinti kiekvienai tautai teis savo nepriklausom valstyb . Tai ir krikštijama « moderniuoju nacionalizmu ».

5. Paneigus taut kaip prigimtin bendruomen ir laikant j tik praeinamu reiškiniu, nuosekliai einama toliau —tuštinama pati tautos s voka. Turiu galvoje toki tautos prastin s sampratatos kritik , kuri taut palieka be savito turinio ir paver ia tik nacionalizmo forma.

Tradiciškai tauta apibr žiama bendruomene, kuri sieja bendra kilm , bendra kalba, bendras gyvenimo b das, bendras istorinis likimas. Pagr stai galima toki tautos apibr žt laikyti s lygiška. Tik reliatyviai galima kalb ti apie bendr kilm , turint mintyje ne ras (nes jokia tauta n ra rasiškai gryna), bet tik tam tikros mišrios rasin s kilm s žmones, b tent t ilg prot vi eil , kuri sudaro atitinkamos tautos istorin pagrind . Didel s reikšm s turi bendra kalba, bet n kalbos negalima tapatinti su tautybe. Bendras gyvenimo b das, sudarantis tautin charakter , irgi laiko b - vyje gali keistis. Bendras istorinis likimas gali vienon tauton sutelkti ir skirtingas etnines grupes, ir atvirkš iai : skirtingas istorinis likimas gali išskirti ir giminingas etnines grupes. Visi min - tieji veiksniai, skirdami vien bendruomen nuo kit ir j iš vidaus siedami, yra reikšmingi tautai susiformuoti. Ta iau n vienas iš j n ra absoliu iai b tinas, nes kiekvieno iš j gali ir stokoti tai ar kitai tautai. Nemaža taut iš dalies, o amerikie iai visiškai stokoja bendros kilm s, šveicarai ar belgai — bendros kalbos, etc. Kad ta ar kita tauta gali stokoti to ar kito ryšio, liudija, jog visi jie t ra materialiniai tautos elementai, tik « medžiaga », iš kurios tauta susiformuoja ¹⁷.

Kada tautiškumo (« nacionalizmo ») kritikai nurodo šitok tautini element reliatyvum , jie turi pagrind . Priešingai, grei iau naiv s pasirodo tie tautiškumo gyn jai, kurie tautos « medžiag » absoliutina ligi išvados, kad aplanai negalima visiškai nutausti (t. y. t v tautyb pakeisti kita). Iš nevilties galima ir dien saul s nematyti. Tod l, nepaisydami akis durian ios tikrov s, aklieji nacionalistai guodžiasi, kad ir nutaut s žmogus vis vien lieka to paties « kraujo », kur gavo iš t v , ir jei ne s moningai, tai bent pas mon je lieka t v tautyb s (« lietuvis »). Deja, tautyb n ra savaime paveldima, bet perteikiama taip pat, kaip kult ra. Ne pa iu gimimo faktu perimama t v tautyb , o augimu atitinkamos tautos kult r . Kam lieka svetima t v tautos kult ra, tas ir pats lieka svetimas savo t v tautai, nes jau kita tauta jam yra tapusi sava.

Kaip visi min tieji tautos elementai sudaro jos « medžiag »,

---

¹⁷ Pla iau tautinius ryšius aptariau knygoje *Tauta ir tautin ištikimyb* (1961), 65-78 psl.

taip kultūra yra tautos « forma », kuri materialinius tautos elementus sulydo vienam ir tuo būdu suformuoja tautinį individualumą. Kilmis, kalbos ir kitokiu bendrumu kultūra paveria tautiniu vieningumu, etninę bendruomenę — tikrą tautą. Tauta iš esmės yra kultūrinė bendruomenė, nes ne kitu kėbu tauta susikuria, kaip išplėtodama savitą kultūrą. Šita prasme ir galima sakyti: kultūra sukuria tautą¹⁸. Visi tautiniai ryšiai, arba tautos elementai, priklauso kultūrai (neišskyrus net « bendros kilmės », nes ir ši pastaroji daugiau reiškia ne rasinį, bet etninį bendrumą). Kaip, apskritai, nėra žmogaus visai be kultūros, taip nėra primityvios etninės bendruomenės net be jokios kultūros. Todėl jos ir yra užuomazgos išaugti tautomis, pasiekus aukštesnio lygio kultūrą. Savo ruožtu, kai išplėtojama savitą kultūrą, ir tautinis monimasis ima bręsti. Tauta išbunda, suvokdama patį save ir norėdama būti, kas ji yra. Šituo atžvilgiu tauta atrodo jau nebe prigimties, bet valios dalykas — paties žmogaus apsisprendimas.

« Tautos egzistencija yra kasdieninis plebiscitas »¹⁹ — savo laiku formulavo E. Renanas, norėdamas tautinio solidarumo apsisprendimą iškelti patį esminiu tautos pradą. Visai panašiai skamba ir H. Kohno teiginys: « Tautybė sudaro apsisprendimą sudaryti tautybę » (*Nationality is formed by the decision to form a nationality*)²⁰. Formulės tapatinamos, bet prasmė skirtinga. E. Renanui « kasdieninis plebiscitas » reiškia patriotinį išpažinimą, kad tauta yra moralinė bendruomenė, pagrįsta « pasiaukojimo jausmu » ir « aiškiai išreikštu noru tautiškai bendrai gyventi ». Priešingai, H. Kohn, suveddamas tautybę apsisprendimui, nori teigti, kad tautybė tesiremia nacionalistiniu nusistatymu, kur reikia ne puoselėti, bet slopinti.

Kraštutinumai visada yra vienašališki ir dėl to klaidingi. Naivu pasitikėti, kad galima ir tautybę paveldėti, kaip iš savo tėvų paveldime tam tikras fizines ir psichines savybes. Bet lygiai nerealu vaizduotis, kad tik apsisprendimas sudaro tautybės pagrindą.

6. Pastarasis vienašališkumas vaizdžiai iškylo Felikso Jučevičiaus tautiniuose svarstymuose. Iš vienos pusės, ir jam « mūsų amžiaus vienas didžiausių mitų yra tauta ». Laikydamas « nacionalizmą » (nors aiškiai jį ir neapibrėžs) « liga », jis susirpinęs, kad ši liga « Europoje siautėja per paskutinius dešimtmečius ». Tačiau iš antros pusės, nors ir perimdamas savąjį tautos samprat

¹⁸ Minutoje knygoje kultūra kaip tautos « forma » analizuota 78-97 puslapiuose.

¹⁹ E. Renan, *Qu'est-ce qu'une nation*, Paris 1882, 27 psl.

²⁰ H. Kohn, *The Idea of Nationalism*, 15 psl.

iš internacionalist (vis pirma, atrodo, iš H. Kohno), F. Jucevius anaiptol pats nesima kosmopolitizmo propaguoti. Priešingai, atrodo, jis nuoširdžiai pergyvena senosios mūsų išeivijos Amerikoje likimą. Jam skaudu, kad « ortodoksai » nori « nurašyti » lietuviškai nebekalbančiuosius ir juos laikyti « lietuviškos kapinynu ». Šiuo reikalu F. Jucevius rašo : « Žinote, kas yra kaltas dėl šito, kapinyno ? Ne Amerikos lietuviai, bet lietuviai iš Lietuvos. Lietuviai Amerikoje nemir savo mirtimi, o juos išmarino lietuviškos mitu gyvenę ultrapatriotai »²¹ (tekste « ultra-patrijotai » — J. G.). Paieškime, « ortodoksų lietuviškos filosofija » yra kalta dėl šito « kapinyno ». Norint, kad « ateinančios kartos prisikeltų », pagal F. Jucevių reikia remtis « ne romantiniu nacionalizmu, o realiosios tautybės principais »²².

Kokie gi šios « realiosios tautybės principai » ? « Iš tikrųjų, ne ras, ne kalba ar žemė pagimdo tautas. Tai kas ? ». Geriausiu atsakymu šis klausimą F. Juceviui yra F. Schillerio dramoje *Wilhelm Tell* perteikiami šveicarų legendinis priesaikos žodžiai : « Mes norime būti vieninga broli tauta ». Kiekvienos tautos pradžiai glūdi « šitame nore būti broliais, apsisprendime gyventi kartu ». Jei šis noras bei apsisprendimas blizga, tai ir pati tauta blizga. « Tauta miršta ne tuomet, kai jos nariai nebekalba savo tėvų kalba, kai praranda savo tėviškes ar savo rasinius bruožus, bet kai jie atsisako gyventi kartu ir bendradarbiauti »²³.

Matyti, kad F. Jucevius « realiosios tautybės » sampratą remiasi nuvertinimu tautos elementu, arba « medžiagos », ir atitinkamu suabsoliutiniu tautinio apsisprendimo, noro « sugyventi ir bendradarbiauti ». F. Jucevius iš savo tokios tautos teorijos daro tokias praktines išvadas :

« Mano lietuviškos filosofija remiasi realiosios tautybės principais. Nesvarbu, ar jis kalba lietuviškai ar ne, ar jis gimęs iš lietuvių tėvų ar ne, lietuviu laikau kiekvieną žmogų, kuris nori būti ir save laiko lietuviu, ir tai ta prasme, kad jis nori dirbti ir bendradarbiauti su lietuviiais ir dėl Lietuvos. Lietuvi tauta yra man ne lietuviškai kalbanti, kiek lietuviškai galvojanti bendruomenė ... Lietuvi tautos pagrindu laikau ne rasę, kalbą ir žemę, bet mūsų bendrą valią ir ryšį būti lietuviiais »²⁴.

²¹ F. Jucevius, *Apie tautybę, mitus ir kita*, žr. *Ateitis*, 1966 m. 8 nr., 187 psl.

²² F. Jucevius, *Tauta tikrovės ir mito žaisme*, Putman 1970, 30 psl.

²³ F. Jucevius, *Apie tautybę, mitus ir kita*, žr. *Ateitis*, 1966 m. 8 nr., 187 psl.

²⁴ Ten pat.

F. Juzevičius, kaip matyti, yra tvirtai sitikin s, kad prieš « ortodoks » ir « ultrapatriot » paskleistus « mitus » pateikia « realiosios tautyb s » filosofij . T tvirt sitikinim rodo jau pats itin pabr žiamas asmeniškai autoritetyvus savosios sampratos d stymas : «mano lietuvyb s filosofija », «lietuviu laikau », «lietuvi tauta yra man » ... Kitur ir reikal , apskritai, b ti realiems, ir savo paties pasiryžim tokiu b ti F. Juzevičius taip išreišk : « Jei norime išvysti nauj lietuvišk pasaul , tai turime mito tiesas pakeisti tikrov s tiesomis, sivaizduotas problemas pakeisti realiomis problemomis ... Man realus yra tas pats, kaip racionalus, kritiškas, reliatyvus »²⁵.

Vis d lto noromis nenoromis kyla klausimas, ar tokioje tautyb s sampratoje ne daugiau yra vienašališkumo, negu realumo. Nuvertindamas tautinius ryšius (kilm , kalb etc.), F. Juzevičius tautyb suveda tik nor , vali , ryžt . Ta iau ta ir yra b da, kad, suvedus tautyb tik apsisprendim , šis apsisprendimas netenka bet kokio pagrindo. Kai tautyb redukuoja tik nacionalistin apsisprendim H. Kohn ir kiti internacionalistai, juos suprantame, nes tokia tautos samprata jie grindžia savo kosmopolitizm . Bet sunku suprasti F. Juzevičius , norint toki tautyb s samprat piršti kaip «reali perspektyv » lietuvybei išlaikyti. Grei iau tai išankstin nutautimo apologija²⁶. Kaip bet koks kitas, taip ir tautinis apsisprendimas negali vykti tuštumoje, be jokio pagrindo. Jei už k apsisprendžiam , tai d l to, kad tai branginama. Ir jei apsisprendžiam bendrai dirbti, tai d l to, kad yra kas nors, kas lygiai visiems brangu. Iš kur bus norima bendro gyvenimo, jei n ra d l ko jo nor ti ? Normaliomis aplinkyb mis, savame krašte, tautinis apsisprendimas savaime subrandinamas, visa b timi augant taut . Ta iau svetur augan iam jaunuoliui tautinis apsisprendimas iš tikro virsta s moningu r pes iu. Bet ir šiuo atveju jis nevyksta be niekur nieko. Jei nesukuriamas pagrindas teigia-

²⁵ F. Juzevičius, *Tauta tikrov s ir mito žaisme*, 14-15 psl.

²⁶ F. Juzevičiaus pora 1966 m. *Ateityje* paskelbt straipsni apie lietuviškuosius « mitus » (*Lietuviškosios buities mitai*, 4 nr., 80-83 psl. ir *Apie tautyb , mitus ir kita*, 8 nr., 184-189 psl.) suk l skirting reakcij . Kad ateitininkiškasis jaunimas neb t dezorientuotas, nors ir nemin damas autoriaus pavard s, rado reikal reaguoti ir vysk. Pr. Brazys savo Romoje Vasario 16 d. proga pasakya kalba. D l si lomo kelio iš « mitologini sambr šk » vysk. Pr. Brazys nurod : «Šitokio , realistinio ' galvojimo centre slepiasi pagoniškas galvojimas ». Gav s ši vysk. Pr. Brazio kalb kaip « pirm , sp jant ' atsakym » *Ateityje* pasirodžiusius straipsnius, j persiun iau *Atei iai*, kur ji buvo išspausdinta 1967 m. 3 nr., 65-66 psl. Ši kalba yra perspausdinta ir nekrologiniame leidinuke *Vysk. Pranas Brazys*, New Yorkas 1969, 53-56 psl.

mam apsisprendimui t v tautos atžvilgiu, tai savaime apsisprendžiam neigiamai. Už tai apsisprendžiam, k augama.

Be lietuviško subrendimo ne manomas n lietuviškas apsisprendimas. Iš kurgi, lyg iš dangaus, atsiras noras «bendradarbiauti su lietuviais» ir «lietuviškai galvoti», jei nebus juos augta? Net ir lietuviškai kalbantiems lietuvyb gali nieko nereikšti, jei nieko daugiau iš jos negavo. Bet kaip manoma «lietuviškai galvoti» tam, kuriam lietuvyb yra likusi visai svetima ir nepažstama? Tuš ia piktintis, kam lietuviškai nekalbantieji «nurašomi» mirusiais lietuviais, nes aplamai ne manomas toks iš šalies «nurašymas». Niekas negali kit nei «rašyti» taut, nei iš jos «išrašyti». Kiekvienas pats «sirašo» ar «išsirašo». Tai galioja ir išeivi tautin je bendruomen je. Kuriuose lietuvyb yra gyva, tie randa keli lietuvišk j bendruomen, net ir lietuviškai nekaldami. N ra klausimo, kad jie save laiko ir nori b ti lietuviais. Bet yra klausimas, kaip šis noras gali b ti pažadinamas tuose, kurie visiškai abejingi lietuvybei. Deja, F. Jucevi iaus tautos samprata neteikia atsakymo š klausim. Jei nesvarbu n lietuviška kilm, tai koku pagrindu gali b ti norima jaustis lietuviais? Grynas noras, neatremtas jok pagrind, tariant paties F. Jucevi iaus m giamu terminu, t ra mitas, bet ne «realiosios tautyb s principas».

7. Laikant taut tik epizodiniu, ilgainiui pranyksian iu moderni j laik reiškiniu ir pa i tautos s vok atsiejant nuo objektyvaus turinio ir suvedant tik gryn apsisprendim, nuoseklu yra žengti ir prie tiesioginio tautos nuvertinimo. Vienu atveju nuo tautos ginama asmenyb, antru—laisv ir demokratija, tre iu — taika ir žmonija, bet visais atvejais neskiriant teis to tautinio nusistatymo nuo ekstremistinio nacionalizmo.

«Ne tautos, bet asmenyb s realizuoja didži sias vertybes. Ne asmenyb atsibaigia tautoje, bet tauta atsibaigia asmenyb se»²⁷. Taip asmenyb s ir tautos santyk apibr žia F. Jucevi ius. Kad k rybin s iniciatyvos versm yra ne bendruomen, bet asmuo, yra negin ijama tiesa. Bet taip pat negin ijama tiesa ir tai, kad joks k r jas nekuria tuštumoje, o savojoje bendruomen je. Tod l kult ra yra ne tik asmens, bet ir bendruomen s dalykas. K F. Jucevi ius turi galvoje žodžiu «atsibaigia», neaišku. Visiškai sutinkame, jei teb t norima teigti, kad ne žmogus bendruomenei, bet bendruomen žmogui. Šis bendrasis principas galioja ir tautai:

---

²⁷ F. Jucevi ius, *Apie tautyb, mitus ir kita*, žr. *Ateitis*, 1966 m. 8 nr., 189 psl. Plg. ir autoriaus knyg, 34 psl.

ne tauta suteikia žmogui vert , o žmogus tautai. Pats tai esu teig s ²⁸.

Iš tikr j F. Jucevi ius žengia toliau : « Ta iau aš noriu ne tik tai pabr žti. Mano tez yra daug radikalesn . Tautyb labiau siaurina asmenyb , negu praple ia ... Tautyb reiškia ne atvirum , o ribotum . Kad tautyb apriboja asmenyb , tai paliudija taut skirtingumas. Lietuvis, latvis, vokietis, anglas yra skirtingi, kadangi jie turi ribotus pasaulius ... Kiekviena tauta yra savo r šies ghetto, kuriame susikuria tam tikras žmogaus tipas»²⁹. Pagal toki «daug radikalesn » tez F. Jucevi ius nuosekliai ir kvie ia «pirmoje vietoje » užakcentuoti «asmenyb s suformavim , o ne tautin aukl jim » ³⁰, lyg tai b t vienas antr išskiriantys dalykai. Tod l, užuot r pin sis, kaip galima svetur nenutausti, F. Jucevi ius tesipiktina tais, kurie asmenyb s išsivystym s lygoja tautybe, t v kalbos nemok jim laiko sužalojan iu asmenyb , o atitr kim nuo t v tautos vadina , dvasiniu pražuvimu ' : «ši tipiškai nacionalistin tez yra, brutališkai kalbant, melas, o švelniai sakant, mitas » ³¹.

Autorius, kurie savo mintis d sto emociškai ir d l to su kategoriniu absoliutumu, yra sunku suprasti, ypa tada, kai jie yra prieš k nors sukil (atseit, «kritiški »). Nors daugeliui *Ateities* jaun j skaitytoj F. Jucevi iaus patetišškai sugestyvus «mitu» sklaidymas gal jo daryti sp d, jog pagaliau sulaukta bevykstanio nutautimo apologijos, ta iau vargu ar pats autorius tur jo toki intencij . Grei iausiai jam r p jo ne aplamai paneigti tautin aukl jim , o tik j suracionalinti. Gal b t, ir « daug radikalesne » teze tebuvo nor ta paraginti, kad vengtume provincialinio uždarumo ir apskritai r pintum m s šviestis, nesgi buvo baigta tokiu banaliu klausimu : « kokia b t m s tautos ateitis, jei mes beskabytum me tik lietuviškas knygas ? » ³² *. Ties tariant, neteko nei gird ti, nei skaityti, kad kas tok uždarum b t ir skelb s, nors ir m s tarpe, kaip visur, pakankamai yra toki , kurie nemato reikalo knygomis šviestis.

Šiaip ar taip, tur b t, ne be niekur nieko taip kategoriškai buvo skelbiama : «tautyb reiškia ne atvirum , o ribotum » . Iš tikr j tai ne radikali, bet tik neperms tyta ir d l to drumsta tez .

²⁸ *Idealas ir laikas*, Chicaga 1966, 49 psl.

²⁹ F. Jucevi ius, *Apie tautyb , mitus ir kita*, ir. *Ateitis*, 1966 m. 8 nr., 189 psl.

³⁰ F. Jucevi ius, *Tauta tikrov s ir mito žaisme*, 36 psl.

³¹ Ten pat, 32 psl. Plg. ir *Ateities* min to numerio 188 psl.

³² F. Jucevi ius, *Apie tautyb , mitus ir kita*, žr. *Ateitis*, 1966 m. 8 nr., 189 psl.

Neribotos t r a galimyb s. O tikrov je viskas yra ribota. Kiekviena galimyb , kuri realizuojama, išskiria kitas. Tod l ir negalime kitaip gyventi, kaip nuolat apsiribodami. Kiekvienas rinkimasis drauge reiškia ir apsiribojim — nuo kasdienini reikal ligi paties intymiausio apsiribojimo iš vis moter viena — žmona. Negi, imant pastar j pavyzd , turime neapsiriboti — likti visoms moterims atvirais donžuanais ?

Ne tik patys nuolat ribojam s, bet jau nuo pat gimimo esame riboti: ne mes pasirinkome savo t vus ! Bet ar turime ši ribotum apgailestauti ? Tas pats su tautybe : negalime lygiai augti kelias tautas. Jei mus «riboja » ne t v , tai kuri kita tautyb , mums diegta.

N r a ko gin yti «ribotumo », nes tai pati bet kokio realizavimosi s lyga. Bet kaip tik d l to ir nereikia ribotumo laikyti lyg kažkuo neigiamu, j priešpastatant « atvirumui ». « Skirtingumas reiškia ribotum . Lietuvis, estas, anglas, pranc zas skiriasi vienas nuo kito »³³. Kod l šis tautinis savitumas F. Jucevi iaus l pose skamba lyg pasmerkimu ? Savitumas gali baidyti tik t , kurio idealu b t uniformizmas. Sunku suprasti, kod l savitumo vert s ne žvelgia žmogus, kuris taip akcentuoja asmenyb , o ne kolektyv garbina.

Iškelti pagrindine teze, jog «tautyb reiškia ne atvirum , o ribotum », yra nesusipratimas. Tauta asmen ne « riboja », o sudaro jam erdv dvasiškai išbusti ir išsiskleisti, perimant kult rin paveld jim . « Kult rai tautinis aspektas yra antraeilis dalykas »³⁴. Tai v l drumsta dviprasmyb . Tiesa, kad visa, kas laimima, laimima ne vienai tautai, o visai žmonijai. Šia prasme kult ra iš tikro yra anttautin . Ta iau kult rin pažanga vyksta ne kažkokioje abstrak ioje tuštumoje, o konkre iose taut bendruomen se. Ir šita prasme kiekviena tauta turi savit kult r , kuri ir sudaro jos (tautos) individualyb . Visuotin kult ra yra tautini kult r vaisius. Kult rinis žmonijos lobynas telkia vis taut našus.

8. F. Jucevi iaus tautiniai samprotavimai tik drumstai ataidi tas mintis, kurias nedviprasmiškai propaguoja internacionalizmo bei kosmopolitizmo ideologai. Manipuliuojant «nacionalizmo» žo džio daugiareikšmiškumu, nacionalizmo kritika nukreipiama prieš pa ias tautas — skelbiama, kad tautos sunyks ar bent neteks turimojo vaidmens.

Žinoma, n patys karš iausi kosmopolitizmo apologetai negali paneigti, kad taut s mon s išbudimas neatsiejamai buvo ir apla-³⁴

³³ F. Jucevi ius, *Tauta tikrov s ir mito žaisme*, 34 psl.

³⁴ Ten pat, 58 psl.

mai laisv s s mon s išbudimas. Net ir toks griežtas « nacionalizmo » kritikas, kaip B. C. Shafer, pripaž sta, kad savo laiku « tautin id ja ir tautin valstyb (*nation-state*) tapo instrumentai, kuriais žmon s gal jo laim ti laisv ir siekti laim s »³⁵. Dabar gi, H. Kohno žodžiais, « nacionalizmas » nebe grindžia individo laisv s ir laim s, bet grei iau joms gresia. Savo laiku buv s « didi gyvyb s j ga, skatinusi žmonijos pažang », dabar « nacionalizmas » tampa « žmonijos žygyje bereikalingu balastu (*dead Weight*)», Tod l ir siektina tautišcum « nupolitinti » (depolitizuoti), atsieti nuo « politin s organizacijos » (suprask : nuo valstyb s)³⁶.

Ne kart nacionalizmo žod d jome kabutes pabr žti, kad šiuo žodžiu dažnai turima galvoje ir tai, kas, m s nuomone, nepriklauso šiam « -izmui ». Daugeliui b tent šio žodžio kone pagrindin reikšm yra pati tautin s valstyb s mintis. Tautin s valstyb s paneigimas dažnoje « nacionalizmo » kritikoje sudaro pat jos branduol .

Tautin s valstyb s principas yra sulauk s pasmerkimo ne tik iš kosmopolitizmo apologet , bet ir iš daugelio kit , ypa didži j taut atstov . Tarp j yra ir pranc z katalik filosofas J. Maritain, žinomasis « pilnutinio humanizmo » ideologas. Jam taip pat tautin valstyb yra « mitas », nelemtai suplakantis taut ir valstyb . Kad kiekviena tauta turi teis s sudaryti valstyb , Maritainui t ra « tariamasis tautybi principas ». O « autentiškas tautybi principas » pagal Maritain b t taip formuluotinas : « Politinis k nas privalo pl toti ir savo dinamizm , ir žmogišk j laisvi pagarb taip, kad tos bendruomen s, kurias jis telkia, drauge tur t ir savo prigimtines teises pilnai pripažintas, ir drauge savaimingai teikt si vienintel aukštesn ir sud tingesn tautin bendruomen »³⁷.

Toks « autentiškas tautybi principas » tepalaimina nuo seno didži j valstybi praktikuot asimiliacijos politik , bet mažosioms tautoms jis skelbia ne laisv , o mirt . Kiekviena valstyb faktiškai remiasi atitinkama tauta, net ir tada, kai ji yra pajungusi daugiau taut . Ta iau pastaruoju atveju tos kitos tautos tiesiogiai ar netiesiogiai yra slopinamos — lydomos « vienintel aukštesn ir sud tingesn tautin bendruomen ». Patiems «lydytojams» tai atrodo savaimingas vyksmas. Deja, «lydomiesiems» tai reiškia k sinim si ne tik j laisv , bet ir tautin gyvyb . Skaudi istorin patirtis iš l tautin s valstyb s princip , pripaž stant tau-

³⁵ B. C. Shafer , *Nationalism*, 115 psl.

³⁶ H. Kohh, *The Idea of Nationalism*, 22-24 psl.

³⁷ J. Maritain, *L'homme et l'état*, Paryžius 1953, 7-8 psl.

toms teis laiduoti savo laisv nepriklausomomis valstyb mis. Taut laisv s ilgesio žiebta tautin s valstyb s id ja negali savo vert s prarasti, nes niekada laisv gyventi negali b ti pakei iama laisve «lydytis ». Kaip anks iau, taip ir dabar autentiškas tautybi principas yra ne Maritaino formuluotasis, o demokratinio taut išbudimo iškeltasis : laisva tauta nepriklausomoje valstyb je !

Be abejo, paradoksiška, kad tautin s valstyb s mintis, kuri žieb demokratin valstyb s samprata, dabar imama laikyti « antidemokratin s reakcijos » apraiška. Kokiu pagrindu ? Tod l, Maritaino žodžiais, kad tautin valstyb vedanti valstybin totalizm , tampanti «kult rin , ideologin , cesaropapistin , totalistin ». T pat totalizmo priekaišt tautinei valstybei kartoja ir kiti jos priešininkai. Nepagr stas šis priekaištas: tauta yra ne totalin , o (pasinaudojant G. Gurvitch terminu) globalin bendruomen , kaip lygiai jungianti visus jos narius ir liekanti aukš iau vis kit skirtybi . Lygus vis jungimas daro taut iš esm s svetim bet kokiam totalizmui, pasireiškian iam dalies k sinimusi visiems atstovauti ir tuo b du paneigti laisv . Visus telkdama, tauta iš prigimties yra vis laisv s versm . Jokia atskira grup neturi teis s savo paži r bei nusistatym laikyti visos tautos valia. Tauta nesutampa nei su jokia atskira kult ros kryptimi, nei su jokia atskira ideologija. Visos tautoje gyvos dvasin s srov s dalyvauja tautin s kult ros k ryboje. B dama pliuralistin bendruomen , tauta nieku b du neskatina valstyb s totalizm . Priešingai, bet koks totalistinis prievartavimas yra nusikaltimas prieš taut d l to, kad iš bendros vis motinos taut jos daliai paver ia pamote. Partinis absoliutizmas, o ne tauta yra totalizmo pagrindas³⁸.

Bet ar naciai ir fašistai nebuvo tautos padar stabu, j iš k l aukš iau doros ir teis s, jos vardan vykd teror ne tik užimtuo-siuose, bet ir savo pa i kraštuose ? Be abejo, tokios tautin s valstyb s, kokias buvo suk r naciai ir fašistai, buvo nežmoniškos d l savo zoologinio nacionalizmo. Bet tok nacionalizm ir reikia pasmerkti, o ne tautin valstyb apskritai. Neteisu tokio nacionalizmo antihumaniškum naudoti argumentu prieš pa i tautin valstyb , nesgi taut laisv s mintis pa ia savo esme yra humaniška. Neskirti nacionalistin s tautos sampratos nuo pa ios tautin s valstyb s id jos, Pr. Dovydai io dažnai kartotu palyginimu pasinaudojant, yra lygu su nešvariu vandeniu iš geldos išpilti ir išpraust j vaik ...

³⁸ Pla iau J. Maritaino paži ros tautin s valstyb s klausimu vertintos knygoje *Tauta ir tautin ištikimyb* , 47-59 psl.

Kiekviena idėja, ne tik tautinė, iškreipiama ir suprofanuojama, kai ji savo viena iškelia vienokį ar kitokį fanatizmą. Betgi ne iš inkvizicijos ar kitos istorinės dėsnių vertinama krikščionybė. Reikia būti tokiems pat fanatikams, kad apie krikščionybę būtų sprendžiama tik iš jos istorijoje pasitaikiusio fanatizmo apraiškų. Ir demokratinė valstybė slepia savyje pavojų būti suteršta, kai laimėjusioji dauguma piktnaudžiauja turimais valdžios. Niekam neateina galvoti apie apkaltinti patį demokratiją. Tas pats yra ir su tautine valstybe. Nėra jai saugi nuo fanatiško nacionalizmo. Tad ir reikia prieš šią pagundą budėti. Tai jau nieku būdu tai nėra pagrindas patį tautinį valstybę neigti.

Kaip visi žmonės turi teisę laisvę, taip visos tautos turi teisę laisvai gyventi. Tautos ir žmogaus laisvė yra neatsiejamas dalykas. Ne abstraktūs piliečiai individai sudaro valstybės piliečius, o žmonės, priklausantys atitinkamai tautai. Neturinti tautai laisvės lygu jos neturinti patiems žmonėms. Žmogaus laisvei esmiškai priklauso ir tautinė laisvė.

9. Iš nacionalizmo baimės neigiamai nusistatę tautini valstybių atžvilgiu, savaime mažosios tautos turi rodytis nesantys vertos kurti savo nepriklausomas valstybes. Pripažįstama Afrikos žemynui teisė, nusikraius kolonializmo, parceliuotis kaip tinkami. Tai jau sovietinės imperijos atžvilgiu tadedamos viltys jos vidinė liberalizacijai. Pavergti tautą klausimu laikomasi atkaklios tylos, lyg išvis tokio klausimo nebūtų. Taip pat atkakliai tylima, kaip karštai piktinamasi, kad savo laiku buvo tylėtojas, kas dėjosi Hitlerio metais Vokietijoje. Kalta yra ir tylėti. Kai užmerkiame akis prieš pavergti tautą likimą, bėgimas nuo «nacionalizmo» nejuokiomis virsta netiesiogine imperializmo apologija.

Iš esmės bet koks fanatinis nacionalizmas yra antihumaniškas ir pavojingas. Tai jau neabejojamai daug pavojingesnis yra didžiųjų, o ne mažųjų nacionalizmas. Bėdą didžiųjų tautų, sukūrusių savo galingas valstybes, nacionalizmo apraiška yra laikyti tautinį laisvę tik savo paties privilegija. Kada kalba apie grėsmę «laisvajam pasauliui», turi galvoje tik save patį, o dėl mažesniųjų tautų pavergimo niek nesisieloja.

Neigiamas tautini valstybių vertinimas ideologiškai dengiamas antinacionalizmu. Bet kai toks antinacionalizmas skelbia didžiųjų galybių atstovai, dažnai iš tikro jaučiamas tik paprastas sitikinimas, kad geriau didelės, o ne mažos valstybės. Sakysime, amerikietinio internacionalizmo apaštalas B. C. Shafer tiesiog apgailestauja, kad nė vienam valdovui nebuvo manoma visos Europos nukariauti ir dėl to susikūrė ne viena imperija, o eilė nepri-

klausom monarchini, o v liau tautini valstybi³⁹. Daug ir kit panašiai galvoja.

Su pagrindu oland (atseit, vienos iš maž j tautu) istorikas J. Huizinga kelia abejon, ar iš tikro reikšt pasauliui palaim mažesni politini ir kult rini vienet absorbavimas didesnius. Jo žodžiais, dabar tikrai pravartus kiekvienas žodis, užtariantis mažuosius, nes m s amžius link s akiai lenktis prieš kiekybin didum. « Kiekyb s vert s pervertinimas yra modernaus žmogaus, apsvaiginto grei io, mechanin s j gos ir judrumo triumf, vienas pigiausi prietar »⁴⁰.

Ir mažosios tautos turi lygi teis laisvai gyventi, kaip ir didžiosios, nes kult rin didyb yra lygiai manoma visoms tautoms. N viena didži j imperij tiek nepraturtino žmonijos, kiek mažomis miest valstyb l mis susiskald senieji graikai, vis pirma demokratiniai At nai. Flamai ir olandai siraš Europos dail s istorijon lygiomis su didžiosiomis tautomis. Tarp didži j muzikos k r j turime vengrus Fr. Liszt ir B. Bartok, ekus B. Smetan ir A. Dvoržak, norveg E. Grieg, suom J. Sibelius. Norveg literat rin naš skelbia H. Ibsenas, K. Hamsunas, S. Undset ir kiti. Danai pasauliui dav ir pasakos genij H. Andersen, ir filosof S. Kierkegaard. Iš didži j pedagog J. A. Komenskis (Comenius) yra ekas, o H. J. Pestalozzi — šveicaras. Tarptautinei teisei pad jo pagrindus olandas H. Grotius. Tai tik keli pavyzdžiai prisiminti maž j taut dideli k r j vardai. O kiek laiko b vyje kone visose srityse žymi vyr išaugino žydai!

Žinoma, aplamai savo kult riniu našu pasaulio scenoje pirmauja didžiosios tautos, nes jos turi daugiau žmoni, labiau pajgia globoti savo k rybinius talentus ir savaime sudaro s lygas lengviau pasiekti tarptautin viešum. Bet tai nieku b du nereiškia j pa i didesnio kult ringumo. Pa ios tautos kaip tokios kult ringumo matas yra ne nobelini laureat skai ius, o vis jos nari šviesumas, kult rini interes platumas bei gilumas. Šiuo atžvilgiu ir mažosios tautos gali lygiomis atsistoti šalia didži j. Netgi ne viena mažoji tauta šiuo atžvilgiu pralenkia ne vien didži j taut. Aplankius Europ, akivaizdžiai matai, kaip šiuo atžvilgiu toli nuo šveicar atsilik amerikie iai, nepaisant visos savo technologin s pažangos.

Visai kitas klausimas, kad « sunku b ti mažos tautos s numi », kaip kart pokalby neju iomis prasitar vienas iš pavergtosios t vyn s laisvajame pasaulyje besilank s k r jas. Negin ijama

³⁹ B. C. Shafer, *Nationalism*, 68 psl.

⁴⁰ J. Huizinga, *Men and Ideas*, 141 psl.

tiesa, kad iš mažos tautos sunkiau pasaul prasimušti, negu iš didelės tautos: didžiosios tautos lyg savaime sudaro «pasaulinę sceną». Tai noromis nenoromis patiria ir laisvą mažąją tautą. Dar labiau tai turi pajusti sovietinėje imperijoje atsirusi mažąją tautą. Nors ir kaip bebūt ši imperija vadinama «broliška tautų šeima», pavergtąsias mažąsias tautas goži «didysis brolis» — rusai. Tikti Maskvos viešpatiams yra būtina slyga ne tik pasiekti sovietinį viešumą, bet ir savo pačių tautoje reikštis. Kitu būdu savo «mažumą» patiriame laisvajame pasaulyje, ypač «katiliniuose» kraštuose. Ideologiniu atžvilgiu niekas nėra nerikiojama «generalinė linija»: esame laisvi reikštis, kaip norime. Tačiau bet koki tautinį krybį iš aukšto žvelgiama tik kaip «etninį saviveiklį». Kai vieni didžiuojasi savo «didžiuoju vertiskumu», kiti savaime gundomi «menkavertiškumo» jausmu. Būdingai šis jausmas prasiveržia kad ir tokiu klausimu: «Kiek mes turime vardą, kurie būt žinomi už Lietuvos ribų?»⁴¹. Savinieka nieko nepadedama, tik užmuša žmoguje kryptinį iniciatyvumą, jį tartum dvasiškai paraližuoja. Kiekvienam žmogui natūralu save gerbti, o ne niekinti. Ypač mažos tautos nariams reikia sveikos savivertės. Tačiau tikra savivertė negali remtis tuštinėmis iliuzijomis. Realiai žvelgti tikrovę yra ir «receptas» nuo saviniekos, ir pagrindas išlaikyti savivertę. Vien dalykų užmirštam: kiek sena mūsų istorija, tiek naujakuriška mūsų tautinė kultūra. Tesame pačioje mūsų tautos kultūrinio išsiskleidimo pradžioje. Tik tai mūsų moninantis, galima blaiviai vertinti ir praeitį, ir ateitį, neniekinant pirmosios, bet ryžtantis antrajai.

10. Kokiu pagrindu mažesnės tautos turi ir mažesnės teis organizuotis nepriklausomomis valstybėmis? Mažumas ar didumas šiuo atveju iš esmės nieko nereiškia. Pati tokia diskriminacija yra tipingai nacionalistinė savo atviru egoizmu: kas sau patiems pripažįstama, tas kitiems paneigiama. Baigti «nacionalizmo» kritik tokiu brutaliu imperializmo pateisinimu būt per daug prieštaringa. Todėl verčiau sentimentaliam svajojama, koki palaimą žmonijai atnešt kosmopolitizmas: tautas «depolitizavus» ar, dar geriau, joms išblus, būt žmonijai užtikrinta taika ir pasiektas visuotinis broliškumas. Lyg tik tautos dabar neleidžia šio idealo pasiekti!

Todėl, pavyzdžiui, B. C. Šafer taip ir samprotauja. Kaip tautos prarijo mažesnes socialines grupes («kaimus, miestus, feodales kunigaikštijas»), taip savo ruožtu ir tautos galėtų būti absorbuotos platesnius ir daugiau žmonių poreikius atitinkančius socia-

⁴¹ P. Juzevičius, *Lietuviškosios būties mitai*, žr. *Ateitis*, 1966 m. 4 nr., 82 psl.

linius junginius, b tent: « arba inkorporuotis naujas dideles imperijas, arba susijungti regionines federacijas, gal b t, vien pasaulin federacij ». Skirtumai tarp taut yra daugiau joms propagandiškai diegti, negu real s. Daugiausia tautas istoriškai skiria, kad «jos veda karus », tur damos konfliktus kaip tik « d l panaši siekim — prestižo, galios ir saugumo ». Taip žvelgdamas tautas, B. C. Shafer apgailiestauja : kai rasizmas pamaži bl sta, tai nacionalizmo dar laikomasi taip atkakliai, kaip kad galima tik prietar laikytis. « Žmonija atrodo jungiama bendro noro save sunaikinti, ir nacionalizmas tam šiandien yra populiariausias metodus »^{42 43}.

Reikia šiek tiek nustepti, kad tas pats autorius, kuris skelbia tautas pasirodžiusias tik moderniaisiais laikais, j realia istorine reikšme laiko tik vedim karus. Ne su moderni j laik tautomis karai prasid jo. Nuo pat senov s istorija j kupina. Kovojo tarp sav s sen j graik , o naujaisiais amžiais ital miest valstyb s. Ir imperijos k r si ne kitu keliu, kaip karais. Koks pagrindas tik ti, kad tautoms sijungus « naujas dideles imperijas », bus žengiama taikos linkui ? Realiau prileisti, kad didesni galybi ir karai bus didesni. Pakankamai tai parod jau du pasauliniai karai.

Tiesa, kad atominio karo galimyb yra padariusi taik žmonijos likimine problema. Pirm kart istorijos b vyje komunikacin pažanga visas tautas suved vien pasaul . Ple iasi tarp taut kult riniai santykiai ir tuo b du vis gil ja žmonijos vienyb . Svarbu, kad tautas siet ir geri politiniai santykiai. Kelias taik yra ne taut slopinimas ar imperij k rimas, o laisv taut darni bendruomen . Naivu pasitik ti, kad juo mažiau bus valstybi (t. y. juo daugiau bus didesni ir tuo pa iu daugiatau i valstybi), juo bus daugiau pagrindo taikai. J. Huizinga teisingai pasteb jo : «Kiekvienam turi b ti aišku iš vieno tik žvilgtel jimo pasaulio istorijos težinomuosius kelis t kstantme ius, kad šis didžiai vargintasis m s pasaulis daugiau kent jo nuo *Grosstaaterei* (didžiavalstybiškumo — J. G.), negu nuo *Kleinstaaterei* (mažavalstybiškumo — J. G.). Gal b t, jei civilizacijos pagrindai nebus sugriauti ir statymas v l atgaus savo gali , kada nors pajuoka taps *Grosstaaterei* »⁴³. Šie oland istoriko žodžiai, rašyti II pasaulinio karo pradžioje, nenustojo savo vert s, nors ir ne naciai su fašistais j laim jo. Ir po šio karo nesumaž jo taikos r pestis —

⁴² B. C. Shafer , *Nationalism*, 212, 235, 227 psl.

⁴³ J. Huizinga, *Man and Ideas*, 144-145 psl.

kaip tik dėl didžiųjų galybi dominavimo ir pasaulio dalijimosi takos sferomis. Jungtini Taut Organizacija neatsitiktinai yra dar bei giškesn už tarpkario Taut Sąjungą.

Atskiras dalykas yra federalizmo idėja: laisvas tautinių valstybių, iš dalies apražusi tradicinį suverenumą, federacinis susitelkimas. Toks demokratinis federalizmas neturi nieko bendra su imperializmu, paremtu vienos tautos išskirtiniu dominavimu, todėl ir nesieki federacijon susijungusi tautų sulydymo⁴⁴.

Taikos vardan laukiant tautiško, remiamasi išankstiniu nusistatymu, lyg tautos būtų žmonijos priešas. Toks antinacionalizmas yra tos pat ršios nusiteikimas, kaip smerkiamasis nacionalizmas. Kaip tauta neslopina asmens, taip ir tautos neskaldo žmonijos. Kaip tauta yra «bendruomeni bendruomenė»⁴⁵ atžvilgiu savo dalinių grupių, taip savo ruožtu žmonija yra tautų bendruomenė. Tautų individualumas ne skaldo žmoniją, bet išskleidžia jos turtingumą. Prancūzų filosofo M. Blondelio žodžiais: «Žmogiškoji prigimtis yra tokia turtinga vidiniomis galimybėmis, kad visos jos negalėtų išplėtotos vienintelelytėmis, vienoje tautoje ir toje paioje epochoje»⁴⁶. Todėl ir utopiška svajoti, kad vienalytė žmonija, sutirpdžiusi tautas, galėtų jas atstoti. Tik tautų vairovė galina žmogiškąją prigimtį išskleisti vis savo turtingumą. Tačiau, iš antros pusės, jokia atskira tauta neišsemia vis žmogiškąją galimybių. Todėl nė viena tauta negali užsiskleisti nuokiti, savs paio nenuskriausdama. Ne atšiaurus užsisklendimas, o vien kitoms atvirumas yra kelias tautoms ir savsias galimybes plėtoti, ir telktis žmonijos bendruomenė. Kaip visi žmonės yra lygiai vertingi savo žmogiškuoju pašaukimu, taip ir visos tautos yra lygiai vertingos savo individualybės išplėtojimu. Kosmopoliškai svajoti betautė žmoniją — tai svajoti ne turtingesnė, bet skurdesnė žmoniją⁴⁷.

11. Nėra klausimo, ar tauta yra žmogiškoji tikrovė. Kiek istorija siekia praetinį, visada rado tautas. Vienoms išblstant, iškilo kitos. Visuomenini santyki raidoje keitėsi ir tautų pobūdis. Ateityje tautos taip pat transformuosis, dėl glaudesni tarpusavio santyki daugiau «internacionalūs». Bet vargu ar bus sulaukta kosmopolit besilgimo tautų išnykimo. Svarbiausia, visai nėra

⁴⁴ Žr. A. Ramono veikale *Is sutem aušr* (Torontas 1967) straipsnis apie federalizmą, 60-88 psl.

⁴⁵ J.-T. Delosa, *La nation*, Montreal 1944, 2 tomai. Tai viena brandžiausių knygų tautos klausimu.

⁴⁶ M. Blondel, *L'action*, Paryžius 1937, II t., 496 psl.

⁴⁷ Kosmopolitizmo klausimu plačiau žr. *Tauta ir tautinį ištikimybę* 64-65, 106-110 psl.

pagrindo to ir laukti, lyg tautos b t koks parazitas, nuo kurio reik t žmonij apvalyti. Patys kosmopolitizmo apologetai pripažsta, kad demokratinis taut išbudimas sugyveno žmonijos pažang . O kad v liau iškilo nacinis ar kitoks fanatinis nacionalizmas, tai jau kitas dalykas. Ne pa ios tautos kaip tokios kaltos, kad j vardan k r si diktat ros, sižieb pasauliniai karai, vyko elementari žmoniškumo princip barbariškas paneigimas. Ta iau tokia patirtis aiškiai rodo, kad kaip apskritai žmogus n ra « anapus g rio ir blogio », taip ir jo nusistatymas tautos atžvilgiu n ra anapus moral s.

Dora myl ti savo taut , bet privalu j dorai myl ti. Kaip apskritai, taip ir tautos meil n ra lygiavert : « myl ti savo taut galima tinkamai ir netinkamai » (St. Šalkauskis). Kiek dora meil yra išgananti, tiek nedora — žudanti. Pagal tai St. Šalkauskis sav j tautos filosofij ir grindžia griežtu tikrojo patriotizmo skyrimu nuo «nelemtos jo karikat ros»⁴⁸ — nacionalizmo.

Tikrasis patriotizmas, kaip dora savosios tautos meil , St. Šalkauskiui, iš esm s yra doryb . Tai «tautin s savo individualyb s meil , pagr sta pageidavimu savo tautai dvasin s didyb s », ir tod l tiek atskiram asmeniui, tiek pa iai tautai tampanti «tobul jimo ir kult rin s pažangos veiksmiu »⁴⁹. Myl ti savo taut tai ryžtis ir pa iam tobulintis, nepasitenkinant tik paprastu sentimentu ; neužmerkti aki prieš savosios tautos netobulybes, bet su jomis griežtai kovoti; n vienai tautai nepuosel ti neapykantos, bet pripažinti vis taut moralin lygyb ir d l to visas jas lygiai gerbti; r pintis savosios tautos darniu jungimusi žmonijos šeim ir atitinkamu našu jos visuotin kult r .

Priešingai, nacionalizmas Šalkauskiui iš esm s nedoras kaip «neprotinga savo tautos meil , iškelianti tautyb aukš iau už dor ir teis »⁵⁰ ir suvedanti tautos didyb « prie materialin s bei fizin s galyb s, neribojamai ir neteis tai ple iamos»⁵¹. Paneigdamas dorini princip privalomum ir tautinei politikai, «nacionalizmas yra politinio banditizmo veiksnys tiek užsienio, tiek vidaus politikoje »⁵². Abiem atžvilgiais nacionalizmas yra tikrojo patriotizmo priešyb . « Tikras patriotizmas tesuderinamas vien su tikru demokratizmu, ir kas tai pamiršta, negali b ti tikras patriotas »⁵³. Priešingai, nacionalizmas, nors ir skelbdamas tautin vienyb , vidaus

⁴⁸ St. Šal kauskis, *Lietuvi tauta ir jos ugdymas*, Kaunas 1933, 86 psl.

⁴⁹ Ten pat, 111 psl.

⁵⁰ Ten pat, 112 psl.

⁵¹ Ten pat, 86 psl.

⁵² Ten pat, 113 psl.

⁵³ Ten pat, 99 psl.

santykiuose savo netolerancija skatina nesantaik ir veda partin diktat r . Tikras patriotizmas iš esm s yra antiimperialistinis : « kovoti tiek su savo tautos, tiek su kit taut imperializmu sudaro ne tik teis , bet ir prievol kiekvienam tikram patriotui »⁵⁴. Tuo tarpu nacionalizmas tiek pat esmingai yra imperialistinis : « nacionalizme turi savo šaknis imperializmas ir tuo pa iu visi karai, kurie kyla iš imperialistišk sumetim ». Tod l nacionalizmas, b - damas « vienas iš didžiausi pavoj kult ringam pasauliui »⁵⁵, nieku b du neturi teis s save dangstyti patriotizmu. « Ir visi tie nacionalistai, šovinistai, imperialistai, kurie nor t pasilaikyti savo monopolijoje tikro patriotizmo vard , iš tikr j yra ne tik žmoni - jos, bet ir savo tautos budeliai ir dargi daug anks iau, nekaip suskumba ateiti priešai iš šalies ir smeigti tautos šird materia - lin kard »⁵⁶.

St. Šalkauskio šitaip praveistas patriotizmo ir nacionalizmo išskyrimas «išganinga» ir «praž tinga» savo tautos meile, neži - rint griežtumo ar kaip tik jo d ka, yra logiškai nuoseklus. Žinoma, kaip visais atvejais, gyvenimo tikrov je visos ribos sureliatyv ja : patriotai ir nacionalistai neišsiskiria taip griežtai, kaip apibr žtieji du priešingi tautos meil s b dai. Be to, J. Huizingos žodžiais tariant, visada liks pagunda patriotizmu laikyti savo doryb , nacio - nalizmu — kit nedor .

Ta iau, gr žtant prie to, kas jau anks iau pasteb ta, ne tik m s kalboje, bet ir kitose kalbose patriotizmo ir nacionalizmo terminai vartojami labai daugiaprasmiškai. Žodynuose jie apta - riami beveik kaip sinonimai, pavyzdžiui, angl kalbos Oxfordo žodyne nacionalizmas apibr žiamas kaip « atsidavimas savo tautai (*devotion to one's nation*) », apimant ir « tautin s nepriklausomyb s politik (*policy of national independence*) » ; visai panašus ir patrio - tizmo apibr žimas « savo krašto meile arba uoliu jai atsidavimu (*love of or zealous devotion to one's country*) »⁵⁷. Panašiai griežtes - nio atribojimo šiedu terminai stokoja ir kitose kalbose, patriotizmo žod daugiau siejant apamai su t vyne, o nacionalizmo žod — ir su sava, tautine, valstybe.

Vargu ir patys griež iausieji kosmopolitiniai nacionalizmo kri - tikai gali r s iau pasmerkti nacionalizm , kaip St. Šalkauskis j pasmerk . Ta iau jie ir pat Šalkausk apkaltint nacionalizmu už tai, kad šis savo patriotizmo s vokon jung ir « valstybin susipra -

⁵⁴ Ten pat, 94 psl.

⁵⁵ Ten pat, 113 psl.

⁵⁶ Ten pat, 86-87 psl.

⁵⁷ *The Universal Oxford Dictionary*, III leidimas, papildytas ir perži - r tas 1955 m.

tim ». O juk daugiausia nacionalizmo nelemtimi ir buvo randama tai, kad jis išsiskleid kiekvienai tautai pripažinimu teis s valstybin nepriklausomyb . Savo ruožtu d l nacionalizmo iškilimo kalt primetama patriotizmui: «Patriotizmas k r patriotizm , patriotai vert kitus b ti patriotiškais. Protas b t patar s kosmopolitizm ..., bet emocija pasirod stipresn ir sudievinu taut »⁵⁸. Taigi, kosmopolitiniu žvilgiu lygiai neigiami ir nacionalizmas, ir patriotizmas.

Be abejo, visoks toks ši termin vartojimas vairiomis reikšm mis daugiau dalykus drums ia, negu juos nušvie ia. Tai, k St. Šalkauskis išskyr patriotizmo ir nacionalizmo terminais, yra ne tik skirtingos, bet ir priešingos apraiškos. Nedera jas žym ti nei vienu žodžiu, nei dviem sinonimiškai vartojamais žodžiais. Tikt šioms priešingoms tautiškumo sampratoms pilietinti atskirus žodžius. Kol kas, vartojant šiuos žodžius, dažnai jie apibr žiami epitetais. Pavyzdžiui, kai nacionalizmo žodis vartojamas aplamai tautinio nusiteikimo reikšme, tai šalkauskiškai suprastas nacionalizmas kvalifikuojamas šovinininiu, imperialistiniu etc. Taip pat ir tuo atveju, kai apskritai patriotizmas teigiamai vertinamas, tam tikras jo reiškiamasis gali b ti ir neigiamai kvalifikuojamas, kaip fanatinis, ekstremistinis etc. Tod l ir St. Šalkauskiui r p jo apibr žti, kas yra «tikras patriotizmas».

Toki pla iai vartojam žodži , kaip patriotizmas ir nacionalizmas, reikšm sunkiai apibr žiama. Ta iau reikia pridurti, kad St. Šalkauskis ne savivališkai taip griežtai išskyr « patriotizm » ir «nacionalizm ». Ir kitose kalbose ne vienas tautin problematik nagrin jusi autori renkasi patriotizmo žod pažym ti deramai savo tautos meilei, o nacionalizmo žod rezervuoja beatodairiniam tautos sustabinimui. Ypa tokia ši žodži vartoseną yra sipilietinusi katalikuose. Tai atspindi ir II Vatikano susirinkimo dokumentuose. Raginama myl ti savo taut , b ti su ja suaugusiais, išlaikyti tautin kult r , ištikimai pildyti pilie i pareigas⁵⁹. Bet drauge sakmiai sp jama vengti «nežaboto nacionalizmo ir kit taut ar gen i niekinimo », bet skatinti ir ugdyti « visuotin žmonijos meil », « vis taut solidarumo jausm », santykius tarp taut gr sti « brolišku bendravimu »⁶⁰. Tai visiškai atitinka St. Šalkauskio tautos meil s samprat , griežtai atribojusi patriotizm nuo taut stabu iškusio nacionalizmo.

⁵⁸ B. C. Shaver, *Nationalism*, 141 psl.

⁵⁹ *II Vatikano susirinkimo nutarimai*, Vilnius-Kaunas 1968, 37, 96, 182, 362, 297 psl.

⁶⁰ Ten pat, 298, 363 psl.

Bažny ia yra anttautin , atvira visoms tautoms ir vis j atžvilgiu neutrali. Tai buvo pabr žta ir II Vatikano susirinkime : « B dama pasiusta visoms tautoms skirtingais amžiais ir skirtinguose kraštuose, Bažny ia n ra b tinai ir neatšaukiamai susijusi su kokia nors tauta ar rase » ⁶¹. Ta iau šis Bažny ios anttautišku- mas, plaukiantis iš jos visuotinum o, nieku b du nereiškia taut nuvertinimo, o tik lyg vis taut vertinim . Savosios t vyn s (lot. *patria*) meil ne tik pripaž stama, bet tiesiog laikoma dorybe — t v meil s prat simu tai artim j bendruomenei, iš kurios gimta. Tod l, kai iškilo ir pats «patriotizmo» žodis, jis buvo priimtas teigiama reikšme. Belg filosofo kardinolo D. Mercier žodžiais, « Kristaus religija patriotizm pakelia d sni: n ra tobulo krikš ionio, kuris neb t tobulas patriotas » ⁶².

Kitas dalykas yra toks nacionalizmas (nors b t vadin sis ar vadint si patriotizmu), kuris absoliutina taut aukš iausia tikrove ir tautinius interesus iškelia aukš iausia norma : moralu tai, kas tautai naudinga. Tokio nacionalizmo pavyzdžiu galime cituoti vokie i pedagogo A. Baumlerio tezes : « moral gali kelti reikalavimus tik individui », o bendruomeni egzistencija « palenkta nebe moral s, bet likimo statymams » ⁶³. Nacionalizmo istorikai teisingai nurodo, kad toks nacionalizmas formavosi kaip religijos pakaitalas ir už m jos viet . Bl stant tik jimui Diev ir tuo pa iu sielos išgany mo r pes iui, prad ta gyvenimo prasm s ieškoti tautoje, kuri suteikt individui atram ir užtikrint už jai aukojim si žemišk nemirtingum . Aišku, toks nacionalizmas yra iš esm s antikrikš ioniškas ir tod l, St. Šalkauskio žodžiais, « neišvengiamai sueina konflikt su universaline krikš ionyb s religija ». Tai idolatrinis tautos sudievinimas, gi « universalin religija su jokia panašia dievinimo r šimi suderinta b ti negali » ⁶⁴.

12. Pagaliau reikia žvilgtel ti ir sovietin tautos samprat . Lietuvoje j yra pla iai išd st s Genrikas Zimanas (ilgametis kompartijos oficiozo dienraš io *Tiesos*, o nuo 1971 m. *Komunisto* žurnalo vyriausiasis redaktorius) knygoje *Per suklest jim vienyb . Apie tolesnio socialistini nacij suart jimo d srningumus* » (1968), už kuri v liau gavo filosofijos moksl daktaro laipsn . Ir šiaip spaudoje dažnai aiškinama, kaip suprasti «socialistin nacij ». Yra pasirod s ir kolektyvinis leidinys *Leninin s nacionalin s politikos keliu* (1970).

⁶¹ Ten pat, 168 psl.

⁶² Cituota iš St. Šalkauskio, *Lietuvi tauta ir jos ugdymas*, 114 psl.

⁶³ A. Baumler, *Männer und Wissenschaft*, Berlynas 1943, 22 psl.

⁶⁴ St. Šalkauskis, *Lietuvi tauta ir jos ugdymas*, 113 psl.

Suprasti sovietin s tautos sampratos dialektikai pravartu iš pat pradži du dalykus priminti.

Nors turime savo sen jau M. Daukšos pavartot žod « tauta, » istoriškai siekiant ligi pat indoeuropie i prokalb s ⁶⁵, ta iau dabar Lietuvos leidiniuose šis žodis retai sutinkamas : jo vietoje vieš-patauja «nacija ». Iš G. Zimano sužinome, kad tai n ra tik pa-prastas lietuviško žodžio pakeitimas tarptautiniu, kaip b t buv-galima sp ti, kol nebuvo paaiškinta. B tent «nacija » yra dau-giau, negu tauta. Istoriskai žinomos keturios «socialin s-etnin s bendrijos » : gimin , gentis, tautyb ir nacija. Koks skirtumas tarp «tautyb s » ir « nacijos » ? « Tautybei kilm turi beveik lemiam reikšm , nes tautyb s nariai paprastai yra vienodos kilm s. Nacija jau susidaro iš *vairi tautybi* (mano pabraukta — J. G.), ir pa-prastai visos šiuolaikin s nacijos yra mišrios kilm s, susidaro iš daugelio rasi ir kilm s poži riu skirting grupi » ⁶⁶. Taip supran-tama «nacija » iš tikr j neb ra tolygi tautai, bet grei iau, saky-tume, nutautinta tauta. Ji virsta paprastu terminu visiems tam tikros srities gyventojams, nebeži rint j faktin s tautyb s. Kon-kre iu pavyzdžiu kalbant, žyd tautyb s G. Zimanas nebuvo ir nepasidar lietuvis, nors ir tur jo Lietuvos pilietyb , bet sovietinei lietuvi « nacijai » jau, tur b t, ir jis priklauso.

Kaip anks iau cituotiesiems « nacionalizmo » kritikams, taip ir marksistams « nacija » yra nesena apraiška. B damos ne « kažkas mistiško », o vis pirma «ekonomini proces padariny s », nacijos prad jo formuotis feodalizmo laikotarpiu, susik r , «gri vant feo-dalizmui, kylant buržuazijai ». Kapitalizmo santvarkoje susik r buržuazin s nacijos, kurioms b dingas viduje klasi antagonizmas, o tarpusavio santykiuose — šovinizmas. Kada po socialistin s revoliucijos tvirtinamas socialistinis gamybos b das, susikuria so-cialistin nacija, kuri « vis pirma pasidaro vieninga, jos nebeskaldo antagonistini klasi paži ros». Socialistin nacija egzistuos ir « komunizmo statybos, o taip pat *kur laik* (mano pabraukta — J. G.) pasauliniu mastu nugal jusio komunizmo s lygomis»⁶⁷. Toliau, remdamasis Leninu, G. Zimanas lyg ramina, kad « nacijos gyvuos dar ilgai po to, kai komunizmas nugal s visame pasaulyje », « per vis komunizmo statybos laikotarp m s šalyje ir dar ilgai po to » ⁶⁸. Tokie pakartotiniai s lygojimai, kaip « kol bus nacijos »,

⁶⁵ E. Fraenkel , *Litauisches etymologisches Wörterhuch*, II t., Heidelbergas 1965, 1069 psl.

⁶⁶ G. Zimanas, *Per suklest jim vienyb* , 30 psl.

⁶⁷ Ten pat, 11-12, 18, 20, 33, 38, 35 psl.

⁶⁸ Ten pat, 106 psl.

« kol aplamai egzistuoja nacijos », « kol teb ra nacijos »⁶⁹, nedviprasmiškai skelbia : « nacij », istoriškai susik rusi iš feodalizmo pereinant kapitalizmo santvark , laukia galas, kai komunizmas taps viso pasaulio santvarka.

Toks sovietinis žvilgis taut darosi suprantamas iš dviej Lenino nusistatym . Pirma, Leninas buvo aiškiai nusistat s už dideles valstybes : « Centralizuota stambi valstyb yra milžiniškas istorinis žingsnis priek nuo viduramžinio susiskaldymo busim j socialistin viso pasaulio vienyb ». Tod l : « s moningas proletariatas visuomet gins stambesn valstyb »⁷⁰. Taip nusistat s už « stambesn valstyb », Leninas nuosekliai sveikina ir t keli , kuriuo vyksta valstybi « stambinimas ». « Proletariatas ... sveikina bet koki nacij asimiliacij , išskyrus prievartin arba besiremian-i privilegijomis... Jis remia visa, kas padeda nacionaliniams skirtumams dilti, nacionalin ms pertvaroms gri ti, visa, kas daro ryšius tarp tautybi glaudesnius ir glaudesnius, visa, kas veda nacij susiliejim »⁷¹. Šiuos žodžius Leninas raš dar prieš I pasaulin kar , 1913 m., kai gal jo kalb ti tik apie kapitalizmo tendencij « laužyti nacionalines pertvaras, dildyti nacionalinius skirtumus, asimiliuoti nacijas ». Bet ši tendencij jis laik pažangia : « Kas n ra klimp s nacionalistiniuose prietaruose, tas šiame kapitalizmo vykdomame nacij asimiliacijos procese negali nematyti didžiausio istorinio progreso, suardymo vairi užkampi nacionalinio suremb jimo — ypa atsilikusiose šalyse, tokiose kaip Rusija ». Nuosekliai Leninui « progresyvus yra nacij sumalimas Amerikoje »⁷².

« Socialistin s nacijos » sampratos dialektik G. Zimanas formulavo pa ia savo knygos antrašte : *Per suklest jim vienyb* . Pagrindinis šios sampratos principas yra tokia Lenino tez : « Buržuazinis nacionalizmas ir proletarinis internacionalizmas — štai du nesutaikinami priešiški lozungai, kurie atitinka dvi didži sias viso kapitalistinio pasaulio klasines stovyklas ir kurie išreiškia dvi politikas (dar daugiau : dvi pasaul ži ras) nacionaliniu klausimu »⁷³. Koki ideologij savyje slepia « proletarinis internacionalizmas », matyti iš Lenino ir jo interpretatori rašt . O kas faktiškai slypi už šios ideologijos, liudija sovietin tikrov « komunizmo statybos s lygomis ».

⁶⁹ Ten pat, 221, 256, 344-345 psl.

⁷⁰ V. I. Leninas, *Raštai*, 20 t., 28-29 psl.

⁷¹ Ten pat, 19 psl.

⁷² Ten pat, 12, 13, 15 psl.

⁷³ Ten pat, 10 psl.

Apskritai imant, internacionalizmas reiškia antinacionalizm ir tuo pa iu didesn ar mažesn kosmopolitizm . « Proletarinio internacionalizmo » atstovai iš tikro yra prieš bet kok nacionalizm (pla iausia to žodžio reikšme), nes j akimis bet koks nacionalizmas yra buržuazinis (pagal tai « buržuazinis nacionalizmas » yra tokia pat tautologin fraz , kaip « sviestuotas sviestas). Bet lygiai griežtai atmetamas ir kosmopolitizmas : « Kosmopolitizmas ir nacionalizmas n ra antipodin s ideologijos, ... o dvi tos pa ios buržuazin s ideologijos formos » ⁷⁴. Proletarinis internacionalizmas, atsirad s su nauja klase — proletariatu, grindžiasi nauju socialistiniu, arba sovietiniu, patriotizmu. Tai du esmiškai susij dalykai : « tikrasis patriotizmas neišvengiamai turi sukelti proletarin internacionalizm », nes b tent « internacionalizmas ir yra aukšiausias patriotizmo pavidalas »⁷⁵. O kadangi juodu, internacionalizm ir patriotizm , sieja ta pati « proletarin » ideologija, tai galutinai viskas susiveda komunizm : « aukšiausias patriotizmo pavidalas yra komunizmas » ⁷⁶.

Kas belik iš tautos tokioje « socialistin s nacijos » sampratoje ? B dama « bendruomeni bendruomen », tauta lygiai sieja visas mažesnes grupes. Tuo tarpu « socialistin nacija » vis pirma turi ne tautin , o klasin charakter . « Internacionalin darbinink vienyb yra svarbesn už nacionalin », ir tod l « internacionalizmas yra ... pasiryžimas sutikti su didžiausiomis aukomis ..., jei tai naudinga internacionalin s darbinink revoliucijos vystymuisi » ⁷⁷. Tauta stovi aukšiau vis pasaul ži rini , ideologini , partini skirtybi . Priešingai, « socialistin nacija » yra apr žta viensiems privaloma partine ideologija. Tod l ji ir pasmerkta likti « proletariato diktat ra » ne tik kur laik iš pradži , bet ir per vis nepabaigiam « komunizmo statyb ». O kadangi « komunizmas yra tarptautinis, internacionalus pa ia savo esme »⁷⁸, tai iš esm s ir « socialistin nacija » t ra priemona komunizmui pasaulyje pl sti.

Kuo visa tokia « socialistin s nacijos » dialektika virsta sovietin je tikrove je ? Ar nuoširdžiai tik damas, ar tik taktiniais sumetimais, Leninas iš tikro atvej atvejais kartojo : « Tik vieno mes nenorime : prievartos elemento. Mes nenorime v zdu varyti roj ». Tod l vis pabr ž « nacij » apsisprendimo, o tuo pa iu ir atsisky-

⁷⁴ G. Zimanas, *Per suklest jim vienyb* , 316 psl.

⁷⁵ Ten pat, 66 psl.

⁷⁶ Ten pat, 272 psl.

⁷⁷ Leninas, *Raštai, 35 t.*, 198 psl. ; 28 t., 90 psl. Cituota iš G. Zimano, *Per suklest jim vienyb* , 63, 61 psl.

⁷⁸ G. Zimanas, *Per suklest jim vienyb* , 87 psl.

rimo teis : «lygiateisiškumas reiškia ir atsiskyrimo teis ». « Mes vertiname tik savanoriškus ryšius, o niekuomet nevertiname prievartini . Visur, kur mes matome *prievartinius* ryšius tarp nacij , mes, n kiek nepropaguodami b tino kiekvienos nacijos atsiskyrimo, *bes lygiškai* ir ryžtingai giname kiekvienos nacijos teis politiškai apsispr sti, t. y. atsiskirti »⁷⁹.

Soviet S junga, lyg vykdydama ši Lenino mokym , iš tikro konstitucijoje save deklaruoja « savanoriška lygi socialistini respublik s junga» (13 str.) ir net respublikoms laiduoja «teis laisvai išstoti iš S jungos» (17 str.). Bet n vienai respublikai n mintin neat jo ta teise pasinaudoti nes, tai b t «buržuazinis nacionalizmas », kontrrevoliucinis nusikaltimas ir valstyb s išdavimas. Deklamuojamas ir kit «socialistini šali » vidaus reikalus nesikišimas, bet Vengrijoje ir ekoslovakijoje buvo šokta « su v zdu » ginti « socializmo iškovojoimus » nuo « reakcijos j g » m ginimo nustumti «liaud nuo socializmo k rimo kelio »⁸⁰. Parodyta ir pamokyta, kaip b ti « savanoriškiems », koki laisv turi « socialistin s nacijos ». Teorijos « proletarinis internacionalizmas » pasirod hitlerinio brutalumo nacionalizmu. Ne veltui L. Trockis savo laiku bolševikin internacionalizm buvo apibr ž s nacional-socializmu⁸¹.

Bet ko ir trauktis iš « rojaus », kur visos « nacijos » yra bes - lygiškai lygiateis s ir laisvos pl toti savo « nacionalines kult ras » ? Tiesa, kad buvo rašto išmokytos net tos tautel s, kurios anks iau buvo berašt s. Visomis kalbomis leidžiama reikštis. Ta iau ši « nacionalin » laisv paver ia dvasine nelaisve imperatyvin s lyga, kad vis nacij kult ra likt «nacionalin » tik savo forma, o turiniu b t « socialistin ». Bet tai jau nebe tautin laisv visiems, o tik tiems, kuriems yra sava privalomoji «marksistin - leninin darbinink klas s pasaul ži ra, kuri, suk rus socializm , tampa viešpataujan ia kiekvienos nacijos ir tautyb s pasaul ži - ra »⁸². Tokia «laisv » yra visose totalistinėse valstyb se : kaip sovietuose laisvi komunistai, taip Hitlerio Vokietijoje buvo laisvi naciai.

Kad leidžiama reikštis « nacionaline forma », laikoma rodymu,

⁷⁹ Leninas, *Raštai*, 20 t., 55, 92, 201 psl.

⁸⁰ *Leninin s nacionalin s politikos keliu*, Vilnius 1970. Šis 136 puslapi leidinys pateikia pranešimus konferencijos, kurioje 1969 m. buvo svarstyta kompartijos «nacionalin politika ». Neseni ekoslovakijos vykliai tur jo durti akis, kad net keturi autoriai juos aiškino, žr. 54, 68, 81 ir 96 psl.

⁸¹ L. Tr otzki, *Mein Leben*, Berlynas 1930, 497 psl. Informacija iš E. Lembergo, *Nationalismus*, 233 psl.

⁸² *Leninin s nacionalin s politikos keliu*, 80 psl. (A. Smirnovo straipsnis).

jog šmeižikiška yra kalb ti apie rusifikacij . Atvirai rusifikacija neskelbiama, bet faktiškai vykdoma, pridengus j gražiu « nacij broliškumo » vardu ⁸³. Ypa tam reikalui tarnauja « broliškas » kadraais keitimasis. Kad nereik t « šmeižikiškai » šiuo reikalu kalb ti, pasinaudojame sovietinio autoriaus citata : « Nacionalin se respublikose maža toki vietovi , kuriose gyvent vien tik vietin s tautyb s žmon s. O kai d l respublik , tai visos jos daugianacionalin s. Taip yra, pirmiausia, tod l, kad respublikos intensyviai kei iasi kadraais, o augant komunistin s statybos mastui, šis keitimasis nuolat ple iasi. Intensyviai keistis tradicijomis padeda ir tai, kad teritorin s sienos tarp m s respublik teturi simbolin reikšm . Daug žmoni , b dami vienos nacionalin s respublikos pilie iai, dirba kitos tarybin s respublikos mon se » ⁸⁴. Žinoma, reikia dar pridurti ir tai, kad tokiam « nacij suart jimui » paveiki priemon yra ir tai, kad « tarpnacionaline kalba vis labiau pasidaro rus kalba », nes « vis labiau auga potraukis rus kalb ». Toks « rus kalbos paplitimas yra pažangus, teigiamas reiškinys, nes jis rodo ne tik nor išmokti rus kalb , bet ir brolišk tautai siekim savitarpy suart ti » ⁸⁵.

Sovietin s Lietuvos tautinis ideologas G. Zimanas pabr žiamai guodžia, kad « tolesnis socialistini nacij suart jimas dar nereiškia j susilie jimo », nes ir kompartijos XXII suvažiavimas užtikrino, kad « nacionalini skirtum , ypa kalbos skirtum , išnykimas yra žymiai ilgesnis procesas, negu klasini rib išnykimas » ⁸⁶. Betgi toks užtrukimas nepaneigia pagrindinio idealo, kur Leninas nedviprasmiškai formulavo: « Socializmo tikslas yra ne tik žmonijos susiskaldymo smulkias valstybes ir bet kurio nacij atskirumo panaikinimas, ne tik nacij suart jimas, bet ir j susilie jimas » ⁸⁷. Neatsizadant šio idealo, bet pasitikint « istoriniu d sningumu », rekomenduojama bevykstan io « nacij suart jimo » nei dirbtinai spartinti », nei « dirbtinai stabdyti ». « Dirbtinis bet kurio proceso forsavimas ar stabdymas, m ginimas peršokti per d sningus vystymosi etapus veda subjektyvizm ir avanti rizm , sudaro pavojingas disproporcijas. Tad dirbtinis forsavimas nacionalini santyki srityje yra žalingas, nes šie santykiai susij su žmoni emocijomis ir nuotaikomis, ir tod l jie labai nukent t nuo bet kokių

⁸³ Ten pat, 116 psl. V. Lazutka ia kaltino V. Vard ir mane, kad « šmeižikiškai » interpretav « proletarini internacionalizm ».

⁸⁴ Ten pat, 105 psl. (G. Bicono straipsnis).

⁸⁵ G. Zimanas, *Per suklest jim vienyb* , 138, 140 psl.

⁸⁶ Ten pat, 113 psl.

⁸⁷ V. I. Leninas, *Raštai*, 22 t., 135 psl.

prievartini veiksm , nors pastarieji ir b t sukelti geriausi noru»⁸⁸. Pakankamai aiškiai pasakyta, kad bereik t komentuoti.

Reikia, gal b t, tik vien dalyk pridurti: siekiamasis socialistini nacij «susiliejimas» yra skirtingas nuo Lenino sveikinto «nacij sumalimo Amerikoje ». Jungtin se Amerikos Valstyb se susiformavo nauja tauta iš imigrant , suplaukusi iš viso pasaulio. Susiformavo savaime, be imperialistini užmoj . Soviet S jungoje yra vykdomas naujos sovietin s tautos formavimas ne iš imigrant , o iš rus pavergt taut . «Proletarinis internacionalizmas » ia tik ideologinis antstatas pridengti rus imperializmui. Už « proletarinio internacionalizmo » ir « sovietinio patriotizmo » dialektikos slypi paprasta nacionalizmo ir imperializmo giminynt .

Ar pasiseks rus i sovietiniam komunizmui pajungti vis pasaul ir tuo b du pasiekti «nacij susilieji mo », galima tik ti, tikint «socialistini nacij suart jimo d sningumais»⁸⁹, bet galima ir abejoti, netikint tokiais «d sningumais ». Ypa pati tikrov ver ia vienu dalyku abejoti. K. Marksas ir F. Engelsas buvo tik j , kad, išnykus antagonizmui tarp klasi , išnyks ir antagonizmai tarp nacij . Klasinis antagonizmas «išnyko » ne tik Soviet S jungoje, bet ir Kinijoje ar Jugoslavijoje. Ar ta iau pranyko « nacionalinis antagonizmas » ? Ar jo neliudijo ir Vengrija su ekoslovakija, panorusios žmoniškesnio režimo, negu Maskvos diktuojamasis «marksizmas-leninizmas » ?

13. Tiek ia, iševijoje, tiek t vyn je svarbu išsaugoti kritin laisv nuo diegiam j tautos samprat . Tai b tina s lyga tautinei atsparai ir ia, ir t vyn je.

Ar iš tikro Amerik turi charakterizuoti tik «nacij sumalimas », atseit, ištirpimas *melting pot* lydykloje ? Tai pats paprasčiausias, bet ir pats skurdžiausias kelias : maišant « balta » ir «juoda », gaunama tik blanki pilkuma — bespalv niveliacija. Ar ne turtingesn , nors ir sunkesn keli nurod amerikie i demokratijos poetas Walt Whitman sav ja Amerikos kaip «taut tautos » (*a nation of nations*) vizija⁹⁰ ? Ši vizija visoms katilin ms tautoms rodo didel ateities galimyb — tapti ne «tirpyklomis » bei «lydyklomis », o «taut tautomis », kur vairios tautin s bendruomen s laisvai save skleist ir tuo b du vietoje blankios pilkumos kurt turting spalv darn .

Pavergtojoje t vyn je, be abejo, pati tikrov s patirtis skatina klausimus, nuo vaik darželio besisavinant privalom j marksizm - leninizm . K. Markso bendradarbis F. Engelsas savo laiku buvo

⁸⁸ *Leninin s nacionalin s politikos keliu*, 31 psl. (G. Zimano straipsnis).

⁸⁹ Tokia G. Zimano knygos antrin antrašt .

⁹⁰ Žr. M. Lerneb, *America as a Civilization*, New Yorkas 1957, 29 psl.

raš s: «Negali b ti laisva tauta, kuri pavergia kit taut »⁹¹. Savo ruožtu ir Leninas k l š klausim : «Ar gali b ti laisva tauta, engianti kitas tautas ? Ne ». Pirmojo pasaulinio karo išvakar se (1914 m. pavasar) jis konstatavo : « Rusijoje didžiarusiai yra engian ioji nacija ». Ar dabartin je Soviet S jungoje rusai neliko ta pati « engian ioji nacija », kaip ir carizmo metais ? « Mes, proletarai, iš anksto skelbiam s es didžiarusišk privilegij priešinkai »⁹². Ar, nepaisant ši Lenino žodži , « vyresniojo brolio » pad tis neteikia joki « privilegij » ?

Gal b t, ir pats K. Marksas gali bent vien klausim pažadinti. Savo kalboje Londono lenkams (tarp j gal buvo ir lietuvi , bendro 1863 met sukilimo pab g liu) 1867 sausio 22 jis taip kalb jo : « Dabar yra daug žmoni , kurie naiviai tiki, kad rus imperializmas pasikeit , kad Lenkija nustojo buvusi , reikalinga tauta ', kaip vienas pranc z rašytojas j pavadino, ir dabar t ra sentimentalus atsiminimas ... Bet aš jus klausiu : ar iš tikr j kas pasikeit ? ... Rusijos politika yra nekintanti ... Jos metodai, jos taktika, jos manevrai gali keistis, bet jos politikos Šiaur s žvaigžd — pasaulio dominavimas — yra nesikeičianti »⁹³. Ar ne ta pati Šiaur s žvaigžd — pasaulio dominavimas — liko kelrodžiu ir Soviet S jungai ? Juk vis «nacij susilieji mo » negalima svajoti, nesvajojant vis pasaul nukariauti. Galima tai vadinti ideologiniu imperializmu. Bet imperializmas visada lieka imperializmas, kuo gr stusi ir kuo dengtusi. Vargu ar bet kokiai id jai galima patarnauti, j susiejant su imperializmu. K. Marksui socializmas reiš k žmoniškesn santvark — laisv , o ne priespaud . Ar sovietuose K. Markso socializmas n ra daugiau išduodamas, negu vykdomas ?

Juozas Girnius

Bostonas, Mass.

⁹¹ Cituota iš G. Zimano, *Per suklest jim vienyb* , 57 psl.

⁹² V. I. Leninas, *Raštai*, 20 t., 384-386 psl.

⁹³ Ši K. Markso kalba buvo išspausdinta lenk laikrašty *Głos Wolny* 1867 vasario 10 numeryje. Vokiškai: Marx Engel s *Werke*, 16 t., Berlynas 1962, 200 psl. ir toliau.